Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 10 ФЕВРАЛЬ, 1987 ШУ. ★ № 18 (7364). ★ Мах 3 кеп.

ПАРТИЙНИ АКТИВА СОБРАНИ

Укх шера 7-ча феврале, КПСС обкома политически сердалон ЦIагIа хилар Нохч-ГIалгIай областной партийни организаце актива собрани. Цига дакъа лоацаш бар партийни, советски, комсомольски болхлой, предприятей, колхозийи совхозийи кулгалхой, юххьанцарча партийни а комсомольски а организацей секретараш, просвещенен культуран, массови информаце средствай болхлой.

«Къахьегамхошта идейно-политически, интернациональни кхетам лулга дIахо чIоагIдара хьакъехьарча областной партийни организаце декхарех» доклад йир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева.**

Пренешка къамаьлаш дир КПСС Грозненски горкома секретара **Л. П. Белоглазовас**, КПСС Грозненски райкома хьалхарча секретара **Х. М. Витушева**, Нохч-ГIалгIай АССР паччахьалкхен кхерамзлен Комитета председатела **П. М. Архипова**, НГIАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, республика Госплана председатела **А. А. Мальсагова**, Нохч-ГIалгIай гIишлон управлене парткома секретара **А. Б. Джукаева**, КПСС Советски райкома хьалхарча секретара **Л. Д. Дзейтовас**, Шалински райисполкома председатела **Х. Б. Багашева**, Сунженски района № 1 йолча ассиновски юкъерча школа директора **Г. В. Терскаяс**, НГIАССР моттигерча промышленноста министра **С. М. Магомадова**, Грозненски района «Заря» совхоза баьцадаараш кхедеча бригада бригадира **Т. С. Гулаевас**, НГIАССР прокурора **А. И. Ростова**, ВЛКСМ обкома секретара **А. Х. Амирханова**, Урус-Мартановски юртсовета исполкома председатела **А.-В. Ю. Ибрагимова**, КПСС Назрановски райкома секретара **Л. Б. Амерхановас**, промыслови геофизика СКГБ директора, «Знание» общества республикански организаце правлене председатела заместитела **А. Г. Барминске**, Грозненски мехкдаьтта института КПСС исторе кафедра доцента **В. И. Филькина**, «Ленинан некъ» яхача республикански газета редактора **Ю. А. Айдаева.**

Дийцача дешах йола резолюци тIанийцар собране. Цу тIа белгалдаьккхад областной партийни организаце лоархIамегIа дола декхар къахьегамхошта идейно-политически а интернациональни а кхетам балара болх дIахо чIоагIбе безилга. ХIара къахьегама коллективе а нах бахача моттигашка а долаш дола хьалаш кIоаргга а массе а оагIорахьара тахка, цу кIийлен тIа наьха къахьегама хьинар дIахо айдара, парте XXVII съезда, КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленума решенеш толаме кхоачашъяра, Сийлахь-боккхача Октябра 70 шу дузача денна сийленца накъадахара тIаберзабаь бола политико-кхетама болх эргабаккхар духьа кхы тIа де деза гIулакхаш белгалдаха а кхоачашде а декхарийла яьй партийни организацеш.

Партийни актива собране балха юкъе дакъа лоацаш хилар КПСС ЦК организационно-партийни балха Отдела инструктор **А. Е. Селиванов.**

Яхъа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

ДIадахача шера тIехьаюсаш а паччахьалкхен декхар дукха тIадусаш а чакхъяьлар «Чечениигушстрой материалы» производственни объединене коллектив. Цунах лаьца дукха дийцар болхлой собранешка, производственни совещанешка. Пайда ца эцаш йиса таронаши кхоачамаши балха юкъедоаладир. Цудухьа укх шера тIанийца декхараш толамца кхоачашдеш къахьегаш ба объединене болхлой. Январь бетта план кхоачашъяьй цар. Паччахьалкхен планал совгIа арахийцай 70 эзар гаргга сома маьха товарни продукци.

Социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай С. Юсупов керте латтача цхьоалагIча гIишлон материалий комбината коллективо. Бетта заданел совгIа цо маьхалъяьккхай кхойтта эзар сом мах бола продукци, планал совгIа арахийцай 22 эзар сома маьха товарни продукци, цу даькъе 34 эзар етта кирпишк а хецаш.

Иштта хьинаре къахьегаш я Б. Имиева кулгалдеча шоллагIча гIишлон материалий комбината коллектив. Укх бетта чотагIа 28 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци маьхала йоаккхаш, кхойтта эзар сома маьха товарни продукци арахецаш чакхбаьккхар цо дIабаха январь бутт. Дика лоархIаьй из кирпишк арахецара заданех а.

Деша дай бац

ШийтталагIча пятилетка шоллагIча шера план ханал хьалха кхоачашъяра доккхий декхараш тIанийцад Грозненски биохимически завода болхлоша, инженерно - технически болхлоша, гIулакхерча наха. Чакхбаьннаб хьалхара бутт. Мишта болх бу цар шоай деша дай хилара? Цу юкъа баьча балха итогаша хьахьоккхачох соахка - хадданза тIехьаюсаш хиннача завода коллектива балха тIа хувцаденна хIама дац. Цо дIабахача бетта ара ца хецаш йисар 370 эзар сома маьха тайп-тайпара продукци. Маьхала ца йоаккхаш йисай бIаьш эзараш сомий маьха продукци. Иштта болх беш хилча потребителашта поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдарга дог доахилга а дац.

Къахьегама овсарле лакхъяра тIанийцача декхарех меттел, гаьнна лоархIаьяц из цу хьоикама дIабахача бетта планах а. Арахецача продукцега дIадодар доагIачул дикка дукхагIа да.

Предприяте коллективо иштта болх бара керттера бахьан да болхлой къахьегами царна юкъера социалистически яхьи во вIаштIехьъяккхар, балха ханахи производственни мощностехи эсала пайда ийбар, материально - технически Iалашо яр боагIгIача бoараме ца хилар.

ПРОЕКТ

Паччахьалкхен предприяте (объединене) хьакъехьара Советски Социалистически Республикай Союза ЗАКОН

СССР Конституцега хьежжа, укх Законо паччахьалкхен предприятей (объединеней) боахама гIулакхий экономически а правовой а лардаш оттаю, промышленносте, гIишлош еча, агропромышленни комплексе а кхыча доакъошка а производства средствашта паччахьалкхен (халкъа юкъара) доалахье чIоагIъю, предприятена кулгал деча, паччахьалкхен а общественни а дешаш къестадеча къахьегама коллективаша дакъа лацара тароnаш шеръю. БIарчча цаI хиларах тарра, халкъа боахам дегIакхувлара лоархIамегIлола декхараш кхоачашдар духьа централизованни хьисапаш кIоаргду Законо, доал дара экономически методаш чIоагIъелга, йиззача боахама расчетах а ше-шийна финансировани елгах а шерра пайда эцилга оттаду, предприятешта (объединенешта) а паччахьалкхен Iаьдала, доал дара органашта а юкъе леладу гIулакхаш белгалду.

I. Предприяти (объединени)— халкъа боахама керттера звено

Статья 1. Паччахьалкхен предприяти (объединени) а цун декхараш а

1. Паччахьалкхен предприятеш (объединенеш), кооперативни яраш а санна, цаI йолча халкъбоахама комплекса **керттера звено** я. Мехка экономически потенциал дегIайоалаеча а социализме общественни производства эгтара доккхагIа дола де лерхIар кхоачашдара — тIа-тIа дукхагIа хулаш латта наьха материальни духовни хьашташ диззагIа кхоачашдеча керттера лоархIам болаш я предприятеш (объединенеш).

Укх Законо оттаю паччахьалкхен предприятеш а объединенеш а вIаштIехьъяхарен балхен лардаш, цар правовой хьал (дIахо царех предприятеши объединенеши яхаргда, дувцар объединеней башхалонех долчара дIаниккхача денз).

2. Паччахьалкхен предприяте къахьегама коллективо, халкъа юкъарча доалахьенах дас санна пайда а эцаш, халкъа рузкъа хьа а кхолл, деба а ду, общества, коллектива, хIара болхлочун хьашташ вIаши тарделга Iалашду. Предприяти я социалистически хьисапе товараш хьадер, цо продукци хьа а ю, маьхала а йоаккх, планага а договорашка а хьежжа йиззача боахама расчета, ше-шийна финансировани яра а самоуправлене а хьалашка балхаш кхоачашду, гIулакхаш ду.

Промышленносте, юрта боахаме, гIишлошъеча, транспорта тIа, бувзаме, Iилме а Iилман гIулакхаш деча а, торговле, материально - технически Iалашо еча, гIулакхаш деча а халкъа боахама кхыча доакъошка а шийй балхаш чакхдоах предприяте. Цхьан ханна массехк тайпара гIулакх леладе йиш я цун (аграрно - промышленни, торгово - промышленни, промышленно - гIишлошъяра, Iилма-производственни, кхыдараш).

Предприяти юридически бокъо йолаш я. халкъа юкъарча доалахьенах белгтала дакъа доаллаш а шийй баланс а йолаш я из.

3. Предприяте **керттера декхар** да ма хулла кIезигагIа хIама дIа а дохийташ, лакхара потребительски свойстваши дикали йолча шийй продукцеца, балхашца, деча гIулакхашца халкъа боахама а гражданий а общественни хьашташ диззагIа кхоачашдар, мохк социально - экономически дегIабоалабелга сихдеча юкъекхухьа дакъа доккхагIа хилийтар, хIаьта цу ларда тIа шийй коллектива а цун члений а хьал-таро тоаелга Iалашдар.

Потребитело дIадехараш кхоачашдиnза яргъяц предприяти, хIаьта уж дизза а ханнахьа а кхоачашдар — хIара къахьегама коллектива керттера маIан а балха норма а.

Из шийй керттера декхар кхоачашдара предприяте Iалашду:

производство дегIайоалаелгеи эффективность лакхъелгеи, цунна интенсификаци елга, Iилма-технически карагIдаьннарех пайда эцилга сихдара, къахьегама овсарле лакхъяра, ресурсай кхом бара ларда тIа пайда (доход) алсамйоаккхилга;

коллектив социальни дегIакхувлилга, лакха овсарле йолаш къахьегара аьттув луш таронаш хулийтилга, къахьегарга хьежжа рузкъа дIа-хьа декъара, социальни нийсхон принцип лераргIа чакхйоаккхилга, сага гонахьара Iалам лораделга а тоаделга а;

халкъа юкъарча доалахьенах дас санна пайда эца, хIара болхло гIертаргволаш, коллектива а паччахьалкхен а гIулакхех чIоаггIа дог лазаш из хургволаш къахьегама коллектива самоуправлени елга.

Статья 2. Предприяте балха принципаш

1. Коммунистически партен Советски паччахьалкхени экономически политика чакхъяккхара лоархIамегIйола инструмент санна йолча экономически а социальни а дегIаахара **паччахьалкхен плана ларда тIа** болх вIаштIехьбоаккх предприяте. Контрольни цифрашка, йIаьххача ханарча экономически нормативашка, паччахьалкхен заказашка, хIаьта иштта потребителий заказашка хьежжа йола планаш кийчъю предприяте, договораш ду.

2. Предприяте болх бу **йиззача боахама расчета а ше - шийна финансировани яра а принципаш тIа.** Къахьегама коллективо яьхача средствай чотагIа леладу предприяте производственни, социальни гIулакхаш, баьча балхах мах телилга. Маьхалъяьккхача продукцех (даьча балхех, гIулакхех) хьахинначох юхаметтаоттаду предприяте шийна хинна материальни зе. Хьахинна пайда е доход я предприяте боахама гIулакхаш мишта лел хьагойташ бола **керттера хьокхам.** Хьахиннача пайдан (дохода) цхьа дакъа предприяте дIадохийт бюджета. банкашта, лакхе латтача органа хьалхара декхараш кхоачашдарга. Вож дакъа цун шийй доалахьа дус. хIаьта баьча балхах доагIар дIалалара средстваща цхьана **коллектива хозрасчетни доход** хьаю, из хургья предприяте лерттIа болх бу е бац хьагойташ яр.

3. Йиззача боахама расчета а ше-шийна финансировани яра а хьалашка предприяте болх бу **социалистически самоуправлене** принципага хьежжа. Къахьегама коллективо, предприяте виза да хиларга хьежжа, производственни а социальни а дегIаахара дешаш ше къестаду. Предприятена карагIдувлар а нийса доацаш нийслу хIамаш а юкъарчал доаццаш Iаткъ коллектива хозрасчетни дохода боарама, хIара болхлочун хьал-таронна.

4. Ма хулла кIезигагIа хIама дIа а дохийташ, хьаьяьча эффективни лакха дикал йолчен конкуренци лоаттае могаргдолчен продукцеца (балхашца. деча гIулакхашца) потребителашта эшараш диззагIа Iалашдара лоаттаеча **социалистически яхья** керттера форма хиларах тарра, предприятей балха тIа айлу предприятешта юкъе **экономически яхь** лелаяра лоархIам. КIезигагIа гIалаташ а дувлийташ, дикагIйола продукци (балхаш. деш дола гIулакхаш) хьаелгеи маьхала йоаккхилгеи Iалашдеш йолча предприятега кхоач йоккхагIйола хозрасчетни доход, ше производственни а социальни а даькъе дегIакхувлара, болхлошта мах телара йола совле.

Паччахьалкхено пайда эц планированех, белгталара продукци (балхаш, деш дола гIулакхаш) хьаеча монопольни хьал хилара доазув а оттадеш, предприятешта юкъе экономически яхь ма могга шерагIа йоаржаяра шерра юкъейоалаю конкурсни проектировани а производство а, финансово - кредитни гIулакхаш, маьхаш.

5. Предприяте болх бу **социалистически законноста** кIийлен тIа. Йиззача боахама расчета а ше-шийна финансировани яра а хьалашка шийй гIулакхаш леладара **йоккхий бокъонаш** лу цунна, нагахьа санна уж законодательствах йоагIаш яле, дерригача производственни а социальни а дешай хьакъехьа решенеш тIанийе йиш йолаш я из.

Паччахьалкхен хьашташ а гражданий бокъонаш а нийса лелаярах, социалистически доалахье лораярах, тIанийцаь декхараш кхоачашдарах а зе ца деш болх барах а бола **берригa бехктохкам** тIабуж предприятена, чIоагIъю производственни а къахьегама а дисциплина.

6. Паччахьалкхено жоп лац предприяте декхарашта хьалхара. Паччахьалкхен, хIаьта иштта кхыча предприятей, организацей, учрежденей декхарашта хьалхара жоп лац предприяте.

Статья 3. Коллектива хозрасчетни доход а из дIа-юха декъар а

1. **Коллектива хозрасчетни доход** предприяти производственни а социальни а дегIакхувлара, къахьегамах мах телара хьаст ба, предприяте доалахьа я из. **цо ше пайда эц цох. дIалакха йиш йолаш а яц.**

Хозрасчетни дохода чотагIа нормативегIа хьахул **алапен фонди экономически стимулироване фондаши:** производство дегIакхувлара, Iилма а техника а: социальни дегIаахара; материальни поощрене а финансови резерв а. хIаьта иштта цу тайгарча гIулакхашта эша кхыйола фондаш. Предприяте иштта хьахул валютни отчисленей фонд а.

2. **Алапен фондах** предприяте пайда эц тарифни ставкаех, должностной окладех, баьча балхах мах телара, хIаьта иштта кхы тIа мах телара а надбавкаш яра а.

Материальни поощрене фонд дIайохийт премеш, вознаграждениеш телара, материальни новкъостал дара, къахьегама коллективана эшача кхыча гIулакхашта.

Алапен фонд а материальни поощрене фонд а ца еш, предприяте **къахьегамах мах телара фонд вIашагIъеллача**, къахьегамах хьахиннарех телаш мел дар цун чотагIа тел.

3. **Производство, Iилма а техника а дегIайоалаяра фондах** предприяте пайда эц Iилма-тохкама а опытно-конструкторски а балхашта финансировани яра. хIанзарча технически ларда тIа керттера фондаш керлаяхара а шеръяра а. шийй оборотни средстваш алсамъяхара, хIаьта иштта производство дегIайоалаяра эшача кхыча гIулакхашта.

Предприяте шийна ловчча бесса пайда эц амортизационни отчисленеех, производство дегIайоалаяра, Iилма а техника а фонде е цу тайпарча кхыча фонде уж дIа а хьежаеш. Ше яьхача средствай чотагIа массе тайпара ремонт елга чакхдоаккх цо.

4. **Социальни дегIаахара фондах** къахьегама коллективо пайда эц социально-культурни сфера материально - технически база чIоагIъяра, цун объекташ лелаяра, унахцIено лораяра, культурно - массови а кхыдола а социальни хьашташ кхоачашдара. Къахьегама коллективо бокъо елча цу гIулакхашта материальни поощрене фондерча средствай цхьадола дакъа а хьожаде йиш йолаш я предприяти.

Статья 4. Предприяте материально - технически база а средстваш а

1. Предприяте материально - технически база а средстваш а, вешта аьлча, цо доал деш мел дола хIама, хьахул керттерча фондех а оборотни средствaех а, хIаьта иштта кхыйолча финансови ресурсех.

Прогрессивни кIийлен тIа материально - технически база цахадлаш дегIакхувла, производственни мощностех а керттерча фондех а дикагIча тайпара пайда ийбе декхарийла я предприяти.

2. Производственни потенциалах биззагIа пайда эцара предприяте вIаштIехьдоаккх **шиъ сменагIа**, хIаьта ше морг кхы йоаца, дукха мах боаккха оборудовани йолча а производства хьалаша дIалехача а **кхаь е диъ сменагIа** болх белга. Предприяте кхыча режимагIа болх белга юкъедоаладе йиш я, моттигашкарча халкъа депутатий Советаца дийцачул тIехьагIа лакхелаттача органо бокъо елча.

3. Предприяте оборотни средстваш боккъонца цун кара я, хIаьта дIаяха йиш йолаш а яц. Шийгара оборотни средстваш кхоачам боллаш ца хилар меттаоттаду коллектива хозрасчетни дохода чотагIа, хIаьта уж йоккхагIа хилийтар чакхдоаккх шийй доалахьарча ресурсашкара. Оборотни средствaех дикагIча тайпара пайда эцилга а уж дIа-хьа лелар сихделга а Iалашде декхарийла я предприяти.

4. Предприяте бокъо я: пайда ца эцаш йола зданеш, сооруженеш, оборудовани, транспортни средстваш. инвентарь. бийдал, кхыйола материальни маьхаленаш кхыча предприятештен организацештен дIатела. йохка, хувца, аренде дIатела, мах а ца боаккхаш ханна лелае е юхалургйолаш дIатела. хIаьта тишъеннараш а моральни къаеннараш а баланса тIера дIаяха:

цу даькъе къахьегама коллектива пурмийца экономически стимулироване фондий средстваш а йолаш, предприятена балхаш е гIулакхаш деча кхыча предприятештен организацештен материальни а ахчан а средстваш дIатела.

Пайда ца эцаш йола хIамаш йохкарах а арендах а даьккха рузкъа белгалъяьча моттигашка дIахьежаду производство, Iилма а техника а дегIайоалаяра фонде, хIаьта уж хIамаш кхыча предприятештен организацештен дIателача, йохкача а тIера дIайоахача а хана предприяте йоагI-йоагIача экономически стимулироване фондий чотагIа даь зе юхаметтаоттадергда.

II. Предприятена (объединенена) доал дари къахьегама коллектива самоуправлении

Статья 5. Объединене а предприяте а структура

1. Боахамо де лерхIарашка а декхарашка а, доал дара структура а из вIаштIехьъяккхара а, башхалонашка хьежжа халкъа боахама доакъошка я тайп-тайпара объединенеш а шоай лоIамагIа йола предприятеш а. Керттерча даькъе объединенеш я производственни а Iилма-производственни а. Цун структурни доакъош цунна чуйоагIа шоай лоIамагIа йола предприятеш моллагIча территоре тIа хиларах, объединени цаI йола производственно - боахама комплекс йолаш юс, доакъош а территореш а органически цхьана дегIаахара хьашташ кхоачашделга Iалашду цо. БIарчча цаI йолча плана а баланса а кIийлен тIа шийй гIулакхаш чакхдоах цо.

Предприяте а объединене а шоай продукцена фирменни гIулакх делгеи фирменни торговлин вIаштIехьйоаккх, нагахьа санна эшаш хуле йоагI-йоагIа подразделенеш хьа а еш.

2. **Производственни объединени** вIашагIйолл Iилма-технически потенциалах дикагIа пайда эцара, производствана хьалда специализаци яра, кооперировани а комбинировани а яра ларда тIа продукце (балхий, гIулакхий) къаьст-къаьста тайпаш арахецара. Из латт промышленни, гIишлошъяра, транспортни, торгови, кхыдола гIулакхаш леладеча структурни доакъоех. Объединенена юкъе хила йиш я иштта Iилма-тохкама, проектно-конструкторски, технологически организацеш, кхыдола структурни доакъош.

3. **Iилма - производственни объединени** хьаю боккха халкъбоахама лоархIам болча доагI - доагIача лостамашка Iилма-технически прогресс еш йола лакха эффект луча машинай комплексаш, оборудовани, приборaш, технологически процессаш а материалаш а кийчъелгеи арахецилгеи лоацча хана Iалашдара.

ДегIаена конструкторски а опытно - экспериментальни а база йолча Iилма-тохкама (проектно - конструкторски, технологически) организацей е предприятей (производственни объединене) ларда тIа вIашагIйолл из.

4. Чурча боахама расчета хьисапе болх беча подразделенеех: производстваех, цехех, отделенеех, участкех, фермаех, бригадех, звеноех. бюройх, лабораториех, иштта кхы дIахочарех латт **предприяти.**

Чурча боахама расчета хьисапе е коллективни подрядагIа болх беча предприяте подразделенешта, предприяте оттаьча порядкагIа, материальни поощрене а социальни дегIаахара а фондашкара цхьадола дакъа хьежаде йиш я, цун боарам тийша ба цу подразделенеша беча балхах хьахулачох.

5. **Объединене структурни доакъоша**, уж латт подразделенеех, болх бу хозрасчетни хьисапе а цу хьакъехьа объединене чIоагIъьяча положенега а хьежжа. Структурни дакъа къаьстта баланс а банка учрежденешка шийй счет а йолаш хила йиш я.

Объединене структурни даькъана тIачIоагIъю хиланза яргйоаца керттера фондаш а оборотни средстваш а, боахама чура гIулакхаш леладара а структурни доакъошта юкъера къовсамаш къестадара а порядок оттаю, цар шоай декхараш кхоачаш ца дарах бола бехктокхам белгалбоаккх.

Законодательствас а объединене а шийна еннача бокъонашка хьежжа, шийна тIачIоагIъьяьча хIамашта доал ду структурни даькъо, объединене цIерагIа кхыча организацещца боахама договораш увттаду.

Структурни даькъанна объединене бокъо яла йиш я структурни даькъа цIерагIа боахама договораш де а шийй доалахьарча хIамашца царна хьалхара бехктокхам хулга тIадилла а. Структурни даькъо тIанийцача декхарашка диллача, уж тоъам болаш ца хуле бехктокхам объединенена тIабуж.

Структурни даькъо, шийй балхах хьахулачунга хьежжа а объединене белгалъяьча порядакагIа а. хьаю материальни поощрени социальни дегIаахарен фонд. Структурни даькъан цу фондий средстваш цун къахьегама коллектива пурмийца мара дIаяха йиш яц. Производство, Iилма а техника а дегIайоалаяра фондера, хIаьта иштта кхыча фондашкара цхьадола дакъа структурни даькъага дIахьежаде бокъо йолаш я объединени.

6. **Объединене состав чIоагIъю** лакхе латтача органо. объединенена юкъейоагIача **структурни доакъой** структура — **объединене, предприяте** а цун подразделеней а структура — **предприяте.**

Объединенена юкъеяха йиш я, укх Законага хьежжа бокъонаш енна, шоай лоIамагIа йола предприятеш. Цу тайпарча предприятешта лакхе латтача органа функцеш кхоачашъеш я объединени, цар цхьадола производственно - боахама гIулакхаш чакхдахара йизза е цхьадолча даькъе а централизаце е бокъо я цун.

Статья 6. Предприятена доал дар

1. Предприятена доал делга леладу демократически централизма принципа тIа, централизовани кулгалделгеи къахьегама коллектива социалистически самоуправлении вIаши тар а еш.

Социалистически самоуправлени елга чакхдоаккх лоархIамегIйола решенеш кийчъеча а уж кхоачашъяра тIахьожам лоаттабеча а ерригача коллективо, цун общественни организацеша дакъа лацарца, кулгалхой хержаш хиларца а предприятена доал деча единоначали хиларца а. Самоуправлене ларда тIа Iалашду балхах юххера хьахулараш доккхагIа хилийтара къахьегамхой низаш а хьинар а тIадерзаделга, организованность а дисциплина а хургйолаш болхлошта кхетам лулга, цар политически сакхетам лакхбелга.

Коллектива политически тIум хиларах тарра, СССР Конституцега хьежжа предприяте болх бу партийни организаце, ерригача коллектива, самоуправлене цун органий, профсоюзни, комсомольски, кхыча общественни организацей балха лостам тел, администраце гIулакхашта тIахьожам лоаттабу.

2. Предприяте Iалашду **кулгалхой хоржилга**, из тIадерзадаь да кулгалдеча кадрай состав дикагIа хилийтара, балхах хьахулачун хьалхара цар бехктокхам чIоагIбара. Предприятей, структурни доакъой, объединеней, производствай, цехий, отделеней, участкай, фермай а звеньяй а кулгалхой, хIаьта иштта мастераш а бригадираш а хоржилга юкъедоаладу.

Предприяте балхах йола социально - экономически решенеш, шоай уставашка а законодательствага а хьежжа кулгалхочо кийч а ю, тIа а ийю, къахьегама коллективон цигарча общественни организацешеи дакъа а лоацаш.

3. Предприяте, объединене структурни даькъан кулгалхо хорж къахьегама коллектива юкъарча собране (конференце) гуччахьа е къайлагIа кхадж а тоссаш (собранена е конференцена бакъахьа хеттача тайпара) 5 шера йолча хана, хIаьта лакхе латтача органо чIоагIву из. Предприяте, объединене структурни даькъан кулгалхо лакхе латтача органо балхара дIавоаккх къахьегама коллектива юкъарча собране (конференце) решенегIа е цо тIадилларах — къахьегама коллектива совето.

(ДIахододар 2, 3-чен оагIош тIа).

ПРОЕКТ

Паччахьалкхен предприяте (объединене) хьакъехьара Советски Социалистически Республикай Союза ЗАКОН

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Къахьегама коллективо хержа керттерча структурни дакъан (керттерча предприяте) кулгалхо объединене кулгалхочун балха тIа чIоагIву лакхе латтача органо. Цу порядкагIа ду из гIулакха тIара дIавоаккхилга а.

Подразделеней — производствай, цехий, отделеней, участкай, фермай а звеньяй а кулгалхой, хIьата иштта мастераш а бригадираш а 2—3 шера цу порядкагIа йоагI-йоагIача коллективаша хорж, хIьата уж чIсагIбу предприяте кулгалхочо. Белгалбаьха кулгалхой йоагI-йоагIача подразделене коллективо льча решене кIийлен тIа балха тIара дIабоах предприяте кулгалхочо.

4. Предприяте йолча самоуправлене системо хьагойт къахьегама коллектива лоIам а паччахьалкхен хьашташ а кхоачашдеш единоначали хилар.

Из чакхйоаккх кулгалхочо — генеральни директора, директора, начальника, управляюще. Предприяте балха реорганизаци яра белггала бокъонаш лу кулгалхочоа, къахьегама коллективана а паччахьалкхенна а хьалхашка цун балха хьокхамех бехктокхам тIабуж цунна, законодательство нийса леладелга Iалашду. Цо администраце балха кулгалду, янза яргйоаца боахама операцеш ю.

Объединенена доал ду керттерча структурни дакъан (керттерча предприяте) объединене кулгалхочо а администраце а, хIьата массаза яхар санна, юкъарчал доацаш министерствана, паччахьалкхен комитета, ведомствана чуйоагIаш йола из ши звено йолча системагIа вIаштIехьйоаккх.

5. **Къахьегама коллектива полномочеш чакхъяхара керттера форма я юкъара собрани (конференци).**

Къахьегама коллектива юкъарча собране (конференце):

хорж предприяте кулгалхо, къахьегама коллектива совет, къахьегама коллектива полномочеш чакхъяхара цар беча балха отчеташка ладувгI;

предприяти экономически а социальни а дегIакхувлара планий проекташка хьеж, къахьегама овсарле айяра а пайда (доход) боккхагIа хилийтара а, производства эффективность лакхъяран продукци дикагIа хилийтаран, халкъа юкъара доалахье лорайра а из алсамъяккхара а, коллективо лерттIа болх бара лард хиларах тарра, производства материально - технически база чIоагIъяра наькъаш белгалду;

коллективни договор мога а ду, къахьегама коллектива цIерагIа администрацеца цхьана цунна кулг яздел-га профсоюзни комитета тIа а дулл; социалистически декхараш тIаэц; администрацен профсоюзни комитетон хьачуенна чурча къахьегама распорядка правилаш чIоагIъю;

предприяте балха кхыдолча лоархIамеча дешашка хьеж.

6. Предприяте къахьегама коллектива собрани (конференци) къахьегама коллектива совето чакхйоаккх хиланза яргйоацача хана, бакъда, шера шиннел кIезигагIа йоацаш. Собранешка (конференцешка) дувца увттаду дешаш хьачутел къахьегама коллектива совето, администраце, партийни, профсоюзни, комсомольски, кхыча общественни организацеша, халкъа тIахьожама органаша, коллектива къаьст-къаьстача членаша.

Статья 7. Предприяте къахьегама коллектива совет.

1. Собранеш (конференцеш) чакхъяьннача юкъа къахьегама коллектива декхараш кхоачашду **предприяте къахьегама коллектива совето.** Совето керттера теркам тIаувз къахьегамхой инициатива дегIакхувлара, хIара болхлочо юкъарча гIулакхе лоаца дакъа дукхагIа хилийтара, **предприяте балхах бухсоццаш хьахулар дукхагIа хилийтара, коллектива хозрасчетни доход хьахилийтара де дезараш чакхдоах.**

Къахьегама коллектива совето:

болхлойн гIулакхерча наьхен критически замечанеши предложенеши кхоачашъяра, къахьегама коллектива юкъарча собраней (конференцей) решенеш кхоачашъяра тIахьожам лоаттабу, къахьегама коллективага уж кхоачашъярах бола хоам бу;

планаши договорни декхараши кхоачашдарах производственно - боахама балха хьокхамех бола хоам бу администраце, предприяте кхы а эффективнегIа болх бара гIо дергдола де дезараш белгалдоах, встречни планаш тIаэц;

партийни, профсоюзни, комсомольски организацеша хержача органашца цхьана социалистически яхьа условеш чIоагIъю, цар итогаш ю;

доал дара а организацини а структура эргаьккха тоаяра, цар юкъедихьача дакъага хьежжа болхлошта къахьегамах лур Iалашдара, социальни таронаш нийсхонца екъара дешаш къестаду;

производства, Iилман, техникан, материальни поощрене социальни дегIакхувлара фондех пайда нийбарах, наха чубаха цIенош, берий учрежденеш хьалъяра, болхлойн гIулакхерча наьхен къахьегам лорабара, медицински, бытови, культурни гIулакх делга тоадара, коллектив социальни дегIакхувлара кхыдола дешаш къестадара хьакъехьа решенеш тIаэц;

кадраш кийчъяра, квалификаци лакхъяра, дIа-са нийсъяра, чурача распорядка бокъонаш лораяра дешаш къестаду, предприятерча къахьегамен производственнин дисциплинага хьож, из чIоагIъяра де дезараш белгалдоах;

кердадар юкъекхувлараштта, производстве хьалха латтараштта, тIемен къахьегамен ветеранашта материальни поощренеи социальни дегIакхувларен фондай средствай чотагIа льготаши совлепаши ялара тIехьа тIахьожам лоаттабу.

Къахьегама коллектива совето администрацеца, партийни, профсоюзни, кхыйолча общественни организацешца айхха бувзам а болаш болх бу.

2. Къахьегама коллектива совето ший полномочей долча доазошка а законодательствага а хьежжа тIанийца решенеш коллектива берригача членаша кхоачашъянза яргйоацаш я.

Предприяте администраци къахьегама коллектива совети моллагIа хIама къоастадеш шоайла раьза ца хилча, дош къахьегама коллектива юкъарча собране (конференце) къоастаду.

3. Къахьегама коллектива совет предприяте коллектива юкъарча собране (конференце) гуччахьа голосовани а йий 2—3 шера йолча хана хорж. Совете хорж болхлой, бригадираш, мастераш, специалисташ, администраце, партийни, профсоюзни, комсомольски, кхыча общественни организацей викалаш. Совета чубоагIача наьха дукхал къахьегама коллектива юкъарча собране (конференце) къоастаю. Совета состава аргIанара хоржамаш хулача хана массаза яхар санна кхоалагIа дакъа кердадоаккх.

Къахьегама коллектива совето ший состава юкъера председатель, председатела заместителаши совета секретари хорж. Совета заседани эшарга хьежжа чакхйоах, цхьабакъда квартале цхьанел кIезигагIа йоацаш. Къахьегама коллектива совета членаш шоай декхараш общественни хьисапе кхоачашду.

Предприяте администраце къахьегама коллектива советага эффективно болх байтара эшаш дола хьалаш хьаду.

4. Социальни дегIакхувлара, къахьегами балхах луш дола алапии вIаштIехьдаккхара дешаш законодательства оттадаьча доазошка къестадара къахьегама коллектива советон предприяте администрацеи решенеш тIаэц.

Статья 8. Предприяте кадраш

1. Предприяте **кадраш харжара, дIа-са нийсъяра, кхетам балара** болх администрацеи партийни организацеи чакхбоаккх, къахьегама коллектива совето, профсоюзий, комсомольски кхыча общественни организацеша хьинаре дакъа а лоацаш.

Предприяте вIашагIйолл йиззача боахама расчета, ше шийна финансировани яра хьалашка, шийна управлени яра хьисапе лакха хьокхамаш гойта могаргдола стабильни къахьегама коллектив. Цо хIанзарча производства дегIаухача дIадехарашка хьежжа кадраш хулга Iалашду, предприяте декхараш кхоачашдеча болхлой гIулакхацен бехктокхамен хила Iомабу, кадраш хьалкхею ший коллективах доккхал дергдолча дикагIйолча традицеш тIа, къахьегама овсарле геттара чIоагIа лакхъяра бола цар безам совбоах: хIара болхлочо ший балха моттигах боаггIа мах бар вIаштIехьдоаккх.

2. Предприяте **массаза йоакхо ю кадрай профессиональни говзал лерраIа дегIакхувлара, политически, общеобразовательни, культурни боарам лакхбара** квалификацеги производства хьашташкен хьежжа болхлой дIа-хьа увттабара. Из дара предприяте кадраш кийчъю, цар говзал лакхъю юкъарчал доацаш производстве, дешара заведенешка болхлой квалификаци лакхъяр Iалашду, дешара - материальни база дегIакхувл, дешара комбинаташ, курсаш, центраш, къахьегаме хьалха латтарий методаш Iомаяра школаш вIашгIехьйоах, хьахамчал делга дегIакхувл.

Предприяте цхьан ханна дешаран болх бараи эшаш дола хьалаш а хьаду, йолаш йолча законадательствас белгалъяьха льготаш а лу. Болхлой шоай бартагIа предприяте стипенди а луш, лархIIача юкъерчен лакхерчен дешара заведенешка, хIаьта иштта аспирантуре хьожабе йиш я.

Кагирхой къахьега Iомабеча, дешара заведенешта профессиональни безам хьакхоллача новкъостал ду предприяте.

3. Предприяте **кулгалду кадраш,** балхах кхеташ, политически, моральни оамалаш йоахкаш, социалистически маькарло, принципиальность йолаш, цхьоагIо **йола коллектив хьае,** къахьегама коллектива хьаштташ халкъа юкъарчарца тарде ховш хила еза. ХIанзарча кулгалхочоа чIоагIа эш лакха профессионализм, перспектива бIаргаго, эффективно доал де таро луш йола, управлени яра Iилма знанеш, экономически уйла е хар.

4. ТIа - тIа доккхагIа хулаш латтача дIадехарашка хьежжа кадраш хулга Iалашдара предприятешка кулгалдеча болхлошта, специалисташта, гIулакхерча наха аттестаци ю. Предприяте кулгалхочо болхло гIулакх тIа, классни цIи яларца, квалификационни категори яларца лакхвара е лохвара, гIулакха тIарча сага луш йола оклад лакхъяра е лохъяра, балха тIарча наха луш йолча окладашта налбавка елга оттадара, хувцара е дIадаккхара, балха тIара саг мукъавалийтара хьакъехьара решени аттестаце хьокхамашка хьежжа тIаэц.

Статья 9. Лакхе латтача органзацен моттигерча халкъа депутатий Советацен предприяте леладу гIулакхаш

1. **Предприяте лакхе латтача органаца** (министерстваца, паччахьалкхен комитетаца, ведомстваца е кхыйолча лакхе латтача органаца) **леладу гIулакх** предприятена плановн управлени яра, йиззача хозрасчета, ше шийна финансировани, ше шийна доал дара принципаш лораяра кIийлен тIа хьахул.

Предприятена кулгалделга кхоачашду эггара хьалха контрольни цифрай, паччахьалкхен заказий, йIаьххача ханара экономически нормативай кIийлен тIа экономически методашца.

Лакхе латта орган ший берригача балхаца предприяте эффективни болх бара хьалаш Iалашде, предприяте бокъонаш чIоагIа лорае, уж йизза кхоачашъяра гIо де декхарийла я, цун оперативно - боахама гIулакхашта юкъе а ца лелхаш.

Экономически нормативашта корректировка е хIаьта иштта законодательства тIа белгалдаьха доаца хьокхамаш предприятена увттаде бокъо лац. Оттадаь хьокхамаш цIенхаштта шоайла дийза хила деза.

2. Предприяте оттаьча нормативагIа ший пайдах (доходах) дола цхьадола дакъа лакхе латтача органа дIахьожаду, централизованни фондаши резерваши хьаяра. Лакхе латтача органо цу фондийн резервийн чотагIа предприятена средстваш хьакъестае йиш я, дакъа дегIакхувлара эшаш йола мероприятеш чакхъяхара.

3. Министерства, ведомства отрасле чакхйоаха цаI йолча технически политика дIадехараш теркалду предприяте кадраш кийчъеча, говзал лакхъеча цунгара новкъостал кхоач, арахьара экономически бувзамаш леладе гIо ду.

Лакхе латта орган предприяте балха, законодательства, социалистически доалахье лораяра тIехьа тIахьожам лоаттабе декхарийла я. Лакхе латтача органа предприяте производственнин финансово-боахамен балха комплексно шера цхьаннел дукхагIа кхы ревизи яц, цу гIулакхаца хьашт долаш йола организацеш юкъе а озаш.

Министерства, ведомства, кхыйолча лакхе латтача органо предприятена законодательствас оттаьча ший компетенцега хьежжа мара указанеш тела йиш яц.

Лакхе латтача органа предприяте бокъо толха а яь енна указани кхоачашъеш предприятена хинна зе цу тайпа указани еннача органо меттаоттаде доагIа. Хинна зе юха меттаоттадара дешах дола къовсамаш паччахьалкхен арбитражо къестаду.

4. **Предприяте хьинаре дакъа лоац, законодательствага** хьежжа **халкъа депутатий Совета** территори комплексно социальни экономическии дегIакхувлара, бахача наьха хьашташ дикагIа кхоачашдара, хIаьта иштта моттигера бюджет хьаяра хьакъехьа **чакхбоахача балха.**

Предприяте ший балха халкъа депутатий Советаца дIа-хьа гIулакхаш леладу дегIаахар сихдара, производства эффективность лакхъяра резерваш лохаш а болх бе йолайолийташ а. Производство дегIайоалаяра а ресурсаш кхояра а таронех пайда эцара Советаша вIаштIехьъяьхача мероприятей чотагIа предприяте кхояьча средствай цхьа дакъа союзнии (областной хьисапе екъа а ца екъаш) автономнии республикай Министрий Советий, моттигерча халкъа депутатий Советий исполнительни комитетий доалахьа дIалу шоай территори экономически социальнии дегIакхувлача пайда нийбара.

Предприяте йоагI - йоагIача союзнии (областной хьисапе екъа а ца екъаш) автономнии республика Министрий Советаца, халкъа депутатий моттигерча Совета исполнительни комитетаца дага а ювлаш къестаю объекташ хьалъяра технико-экономически обоснованеши технико - экономически расчеташи, оттадаьча хьокхамех йола гIишлоний титульни списказ.

Моттигерча халкъа депутатий Советаша шоай территоре тIарча предприятей болх эффективно дIабахийтара гIо ду, предприятеш 2—3 сменагIа болх беш хилар теркал а деш, торгсвле, общественни кхачан, бытови гIулакхаш дара, унахцIено лораяра, культура, городской транспорта организацей болхлошна царна дерттIа гIулакх дара, хIаьта иштта берий учрежденей балха режим оттаяра де дезаш дар ду.

5. Предприяте планах лаьрхIа а доацаш, лакхе латтача органа заданегIен халкъа депутатий Совета рещенегIен кхачашдеча балхий е деча гIулакхий боарам, боахама договорий кIийлен тIа бу, из хьабайтача предприятешен организацешен цунах дIадахар метта а оттадеш.

Плана юкъе а доацаш, банкаша финансировани а ца еш, подрядни организацеша объекташка дIадахийтар дIатакха дагIац. Заказчикаша белгалъяьхача объекташта финансировани е лаьрхIа средстваш лакхе латтача организацей цигара хьа а яьха нах баха цIенош, берий учрежденеш хьалъяра дIахьежаде йиш я.

III. Предприяте производственнии социальнии гIулакхаш

Статья 10. Планировани

1. Предприяте балха планировани ю демократически централизма принципашка хьежжа, планаш оттаеча, ювцача къахьегама коллективаш шерра дакъа лоацилга ларде а лувцаш. Из хьадоагIаш да лакха дикал йолча продукцеца (балхашца, гIулакхашца) потребителий дегIауха хьашташи дIадехараши кхоачашде дезаш хиларгара, дIадодар геттара кIезига а хулийташ, коллектива хозрасчетни доход дегIайоалаяр Iалашдаргара, из производственни а социальни а дегIакхувлара, къахьегамах алапи телара шийна финансировани ергйола керттера источник а лоархIаш.

2. СССР пятилетке а йIаьххача перспективе а дегIаахара Керттерча экономически а социальни а лостамий проекто белгалъяьхача бесса, предприяте юххьанцарча хьокхамашка хьежжа, ший дегIаахара предложенеш увттаю. Цо белгалдоаккх производство шеръяра, цун технически боарам лакхбара чурча а дунен а рынкаша дIадехарашка хьежжа продукци керда а йоаккхаш, цун дикал лакхъелга. Iилма - технически карагIдаьннарех дикагIа пайда эцара, паччахьалкхен юкъарча, отраслевой, Iилма-технически карагIдаьннарех дикагIа пайда эцара, паччахьалкхен юкъарча, отраслевой, Iилма-технически программашка, СЭВ членаш долча мехкаша цхьана увттаьча программашка де дезараш ду.

3. Предприяте балха планировани а организаци а яра керттера форма я экономически а социально а дегIаахара **пхе шера план** (заданеш шерашта йийкъа а йийкъа). Контрольни цифрашка, дукккхача хана йолча экономически нормативашка, паччахьалкхен заказашка, иштта продукци дIайиерий заказашка, (балхаш, гIулакхаш дар) централизованно дIаекъача материальни ресурсай лимиташка хьежжа, предприяте ше увттаю пхе шера план. Пхе шера план оттаеча хана белгалдоаккх производственни мощностех бизза пайда эцилга, къахьегам вIаштIехьбоаккхаш бийдал, материалаш, энерги, доагор дIаахийтара Iилманца тахка прогрессивни нормаш увттаю, дефицитни йолча материалаштен изделештен метта кхыяраш дIаухийт, боахама обороте шерра пайда эц вторични ресурсех, де дезар ду производстве дувлийта гIалаташ кIезиг а деш, пайда дукхагIа хилийтара.

Контрольни цифраша белгалбаьккхача хьокхамга кхоачилга Iалашдара предприяте оттаю производства планаш. боахама договораш, паччахьалкхен заказех продукци (балхаш, гIулакхаш дара), лоаттаяра, иштта потребителаша лаьрххIа даьча заказашка хьежжа ше арахецача продукце номенклатура а кхоачашъю. Паччахьалкхен заказаш кхоачашделга предприятеша къамаьл а доацаш дIаэц.

4. **Шера планаш** предприяте оттаю ший пхе шера планагIа белгалъяьхача экономически нормативашка, паччахьалкхен заказашка, продукци (болх, гIулакхаш дар) дIаэцарга хьежжа. План, кхоачашъелга, паччахьалкхено а потребителаша шоаш а даьча заказашка хьежжа хилар дизза Iалаш а деш, поставкаш яра **договораш** увттаду предприяте.

Халкъа эша товараш хьадара а поставкаш яра а договораш увттаду шоай лоIамагIа оптови ярмаркашка изделеш йохка а йохкаш, ассортимента планировани яра, товарий дикал тоаяра, хьокхамаш лакхдара лард я уж, цар къоастаду предприяти производственни а социальни а дегIаахара дош.

Продукци хоатташ яле, производства кхы тIа таронаш а ресурсаш а гучайоале, къахьегама коллектива инициативагIа предприяте тIаэц пхе шера планаш тIа белгалдаьхачул совгIа хьокхамаш дола **встречни план.**

5. Пхе шера а хIара шера а планаш тIа предприятена увттадеча хьокхамий, экономически нормативай а лимитий а перечень къоастаю СССР Министрий Совето. Лакхе латтача органа бокъо яц цунна юкъе доагIаш доаца планови хьокхамаш, нормативаши лимиташи, предприятена тела. Предприятена увттаю экономически нормативаш стабильни а хувца йиш йоацаш а я.

Предприяте декхарийла я планови дисциплина чIоагIа лорае, къамаьл а доацаш планаши декхараши кхоачашде.

6. Союзни (республиканскн) подчинени йола предприяти декхарийла я пхе шера а хIара шера а планий проекташ увттаеча хана йоагI-йоагIа союзни (областаш йоацача), автономни республика Министрий Советаца халкъа депутатий моттигерча Совета исполнительни комитетаца социальни сфера дегIаахара, наха гIулакх дара, халкъа эша товараш арахецара, гIишлош хьалъяра, болхлой дукхал е кIезигал, къахьегама ресурсех, моттигерча бийдалахи материалехи вторични ресурсех, пайда эцара, Iалам лорадара, латтах, хих, хьунах пайда эцара дешаш увттадара, законодательствос увттадеча кхыча хьокхамий хьакъехьа дагаювла. Предприяте планий проекташ тIа теркалъю харжархоша денна наказаш кхоачашдара мероприятеш.

Статья 11. Iилма-технически прогресси продукце дикал лакхъелген

1. Iилма - технически прогресса даькъе предприяте беш бола болх тIалеста хила беза **технически боарами производства организацин хадданза лакхъяра,** технологически процессаш тоаяра, **дикал лакха йола, дунен рынке конкуренцена духьала отта могаргдола** продукци арахецара, из ший ханнахьа кердаяккхара, **потребителашта ма хетта а цар дIадехарашка хьежжа а из хилийтара.** Iилма-технически разработкаш ший низашца а кхычахьара юкъейоалаьча Iилмани проектнии организацешца а ю предприятеш.

ХIара къахьегама коллективо беча балха общественни мах бара керттера дар да продукце, деча балхий а гIулакхий а дикал. Шоай предприяте марка, сий лораделга болхлой, инженерий, конструкторий, кулгалхой профессиональни а патриотически а декхар да.

2. Iилман техникаиен карагIдаьнначох бизза, комплексно, ший ханнахьа пайда а эцаш, эффективно а дикал лакха йолаш а продукци арахецилга Iалашдар предприяте беш бола пайда (доход) алсамбалара а производственни а, социальни а дегIаахара ше-шийна финансировани яра керттера никъ ба. Дунен дикагIйолча параметраш т а нийсса е тIех йола продукци предприятес **дукхагIа мах а боаккхаш йохк.** Къаенна изделеш, дика йоаца продукци арахийцача предприяте **тохк оптови маьхех тIера даькхар,** материальни бехктокхама кIал отт, **коллектива хозрасчетни доход, алапи, социальни гIулакхашта дIадодар кIезигдара дизза IотIадуж.**

3. Предприяти декхарийла я технологически дисциплина, стандарташ, технически хьалаш цIенхаштта лораде, эксплуатаце ше арахеца техника тешаме а ца йохаш а хилар Iалашде. Продукци дика хилара тIахьожам лоаттабу цо, дикала тIахьожам лоаттабу ший службаш чIоагIъю, новкъостал ду паччахьалкхен приемка службана, гарантийни а гаранти чакхъяьлча а ремонт елга вIаштIехьдоаккх.

4. Iилма - технически разработкаш елга сихдара, производстваца Iилма интеграци яра боарам лакхбара **производственни объединенен предприятен:**

хьалхарча аргIан вIаштIехьдоаккх ший Iилма-тохкама а опытно-экспериментальни а база хьалъелга; хьалъе бокъо а Iилма-технически а проектно-конструкторски а подразделенеш, Iилман болхлой а специалистий а кадрашца уж чIоагIъю;

Iилма-технически, проектно-конструкторски, технологически организацешца дуккхача хана чIоагIа бувзамаш леладу:

тохкамаши разработкаши яра боахама договораш увттаду Iилман учрежденешца, лакхерча дешара заведенешца, Iилма - технически обществай организацешца, кхыча предприятешца, моллагIча ведомствана уж чуйоагIе а.

5. **Iилма - производстве нни объединени декхарийла я** лакха эффективность йола техника, технологически процессаш, керда материалаш хьаеча а царех производстве пайда эцача а **хьалха яьнна дIаотта.** Цо жоп лу ший профилах халкъа боахаме арахецача продукце (балхий, гIулакхий) Iилма - технически боарам лакха хилара.

Iилма - тохкама, проектно-конструкторски, технологически организацеш декхарийла я тохкамийн разработкайн боарам лакха хилар Iалашде, продукце, балха, гIулакхий дикал хилар перспективно дIадехачунга хьежжа царга гIолла чакхдаккха, дунен эггара лаккхарча боарамга кхоачаш йолча продукцена, прогрессивни базови а принципиально керда а йолча технологена разработкаш е. халкъа боахаме царех шерра пайда эцара хьинаре гIо де. Керттерча хьокхамашка диллача дунен боарамга хьежжа лакха йоаца разработкаш производстве дIаенна организацеш материальни бехктокхама кIал отт, цар кулгалхойн разработчикаши дисциплинарни бехктокхаме оз, алапи а материальни поощрени а тIера йоаккх.

6. Предприятеша, производственни а Iилма-производственни а объединенеша, Iилман организацеша Iилма-технически **яхь вIаштIехьйоаккхача** шерра пайда эц **тайп-тайпарча формех,** къахьегама коллективашка кхоллама хьалаш хьаду. Iилма-технически проблема къоастаяра дикагIйола решени хьахержара, Iилманхой специалистий, болхлой инициатива дегIакхувлара конкурсаш чакхйоах, параллельни конструкторски а проектни а разработкаш ю, хьаю ханна йола Iилман коллективаш. Халкъа боахаме эггара лоархIамегIа йолча продукцена разработкаш елга, дукхагIча даькъе, **конкурсаш еш** чакхдоаккх. Iилма - технически яхье толамаш даьхача предприятешта, объединенешта, организацешта хьалхарча даькъе ю материальни а царна моральни а поощренеш, дукхагIа пайда бу.

Доакъошта юкъерча Iилма-технически комплексаша предприятей низаш вIашагIтох, цар деча тохкамий, Iилма - технически прогресса керттерча лостамашка деча опытно - конструкторски а технологически а балхий, иштта опытни образецаш хьаеш а уж серийни арахеца кийчъеш деча балхий координаци ю.

7. Къахьегама коллектива берригa а членаш предприяте юкъеоз Iилма-технически прогресс сихъяра, продукце дикал, производства культура а организаце а боарам лакхбара дешаш къестадара, ма хулла хьаллоац къахьегамхой Iилма - технически кхоллам. Предприяте изобретательства а рационализаце а, опыт дIа-са ялара болх вIаштIехьбоаккх, хьажараш чакхдоах; дикала группаш хьаю, дикал лакхъяра къахьегамхой юкъеозара кхоллама кхыйолча формаех пайда эц; технологически, патентни, лицензионни информаци лораелга Iалашду.

Статья 12. Керда техника оттаяри реконструкци яри

1. Предприяти декхарийла я производственни потенциалах эффективно пайда эца, оборудоване болх бара сменность лакхъе, дикагIйолча технически а технологически а ларда тIа хадданза из кердаяха, къахьегама овсарле ма хулла дегIаухилга Iалашде. Ший материально-технически базана хадданза модернизаци яра программа хьэю цо, **низ а ресурсаш а вIашагIтох прогрессивни йолча проектай ларда тIа производствана технически перевооружени а реконструкци а яра.**

2. Предприятена технически перевооружени, реконструкци, из шеръелга ду **производство, Iилма, техника дегIакхувлара фонда чотагIа** (пайда эц цу тайпара йолча кхыча фондех а), иштта банка кредиташ нийдеш а хьалхарча аргIан. Уж Iалашъю эшача ресурсашцеи подрядни балхашцен.

Болх беш йола производство шеръяра а реконструкци яра а йоккха масштаб йола мероприятеш чакхйоахача, иштта социальни лоархIам бола объекташ хьалъеча къаьстта ший тайпара моттиг нийсъелча предприятена хьахец централизованни средстваш. Производственни а социальни а лоархIам бола цу тайпара объекташ Паччахьалкхен плана тIа чIоагIъю.

3. Предприяте бокъо я:

болх беш йола производство шеръяра, реконструкци а технически перевооружени а яра балхаш чакхдахара, иштта а производственни йоаца а объекташ хьалъяра ший низаща е договорах проектно-сметни документаци оттаде;

предприяте коллектива хозрасчетни доходахи банка кредитехи производственни а производственни йоаца а объекташ хьалъеш проектно-сметни документаця а титульни списказ а чIоагIъе (оттабаьча сметни маьхага хьежжа);

гIишлон - монтажни балхаш дара график подрядчикашца цхьана чIоагIъе;

проектни документаци оттадеш болчаргара къаенна проекташ хьа ца эцаш йита.

4. Болх беш йолча предприятена технически перевооружени, реконструкци елга, из шеръелга чакхдоаккх гIишлош хьалъяра боахама а подрядни а способех рационально пайда а эцаш. ГIишло хьалъяра оттаь ханаш, производственни мощносташ караерзаяра боарам, дIадахийтар юхаметтаоттаделга Iалашду цо.

Подрядни хьисапе гIишлон - монтажни балхаш чакхдахара дерригa а балхаш даьдаллалца подрядагIа договор оттаду предприяте.

Предприяте - подрядчико заказчикаца а субподрядни организацешца а цхьана Iалашду йилача хана объект хьалъяьйоаккхилга, хьадаьр дика хилара хьалхара жоп а лу.

Статья 13. Къахьегама коллектив социально дегIаахар

1. Предприяте балха тIа керттера дар да производства овсарле лакхъяра, болхлой къахьегама а общественно- политически а хьинар айдара, царна коллективизма кхетам балара, социалистически вахара хьисап чIоагIдара низ бола средство хиларах тарра. социальни политика чакхйоаккхилга. Предприяте декхарийла я къахьегама а быта а хьалаш тоадара, ший болхлой, цар дезала, къахьегама а тIема а ветераний хьашташ а эшараш а кхоачашдара йоакхо е.

Предприяте къахьегама коллективо, цун хIара болхлочо овсарле лакха йолаш къа а хьегаш. социально дегIаахара эша средстваш хилар Iалашду. Коллектива социальни таронаш хилар Iалашду предприяте сеча балхах тIеххьара хьахулачунга хьежжа, коллектива хозрасчетни доходах. Социально дегIаахара дешаш къестаду къахьегама коллектива хIара члена юкъарчал доацаш дакъа а лоацаш.

Предприяте ший социальни гIулакхаш чакхдоах **халкъа депутатий моттигерча Советаца айхха бувзам а болаш.**

2. Эггара хьалха предприяте де дезачох да сага фактора лоархIам лакхбелга, **цун къахьегама хьалаш тоаделга, кхоллама чулоацам чIоагIбелга, сага вахаре эттара хьалха хиланза дарг доацар а хинна къахьегам дIаоттнлга Iалашдар.** Цу гIулакха предприяти:

дIахо йодача хана дIа а доахаш, геттара кIезигду кулг-кара ду хала, цхьан кепара а кIезига квалификаци эша а балхаш;

санитарни нормаша а кхерамзлен техника а дIадехарашка хьежжа, технологически процессаш вIаштIехьйоах, Iалашду производственни травматизм дIаяккхар;

шерра юкъейоалаю автоматизации механизации, тоаю балха моттигаш, эргадоаккх Iилман ларда тIа къахьегам вIаштIехьбоаккхилга;

ма хулла тоаду кхалнаьха къахьегама хьалаш;

кагирхой профессионально кийчбара а культурни боарам айбара а масса долча оагIорахьа новкъостал ду.

3. **Производстве юкъарчал а доацаш** болхлошта дикагIдола социальни хьалаш хьадара предприяте:

общественни кхача вIаштIехьабоаккх, берригача болхлошта делкъийна даа дIайха хIама лу, эшаш хилча ший столовешка, буфеташка кхачах боаккха мах лохбара социальни дегIаахара фондера средстваш дIаухийт, ма хулла дегIакхувл ший гIон бола юрта боахам;

тоаду болхлошта медицински гIулакх делга, де дезар ду нах цамогаш хилар кIезигдара, профилактика а дарба дара а эша комплексно подход вIаштIехьа а йоаккхаш, мах боацаш помещенеш тел унахцIено лораеча учрежденешта, шер а еш, чIоагIъю дарбан - профилактически база;

болхлой хьашташ дикагIа кхоачашдара, мукъача ханах рационально пайда эцилга тоадара мах а боахаш тайп-тайпара гIулакхаш делга хьинаре дегIаухилга Iалашду.

4. **Социальни сферай материальни база дегIакхувлилга сихдара а болхлошта а цар дезалашта а унахцIена быт а салоIилга а вIаштIехьдаккхара** предприяте:

социально дегIаахара йолча фондера дукхагIйола средстваш дIахьежаю нах чубаха цIенош, берий учрежденеш, социальни гIулакхашта эша кхыйола объекташ хьалъяра;

ма хулла сихагIа вIаштIехьдоаккх хIара болхлочун къаьстта квартира е ший доалахьа цIа хулга, социально дегIаахара фонда а банка кредита а чотагIа Iалашду гIишлош хьалъелга, ший доалахьа долча цIеношта ремонт а царна эксплуатаци а елга, вIаштIехьдоаккха кооперативни хьисапе гIишлош хьалъелга, шоашта цIенош хьалде безам болча болхлошта ма хулла новкъостал ду, цу гIулакха ссудаш тел;

дукхагIа хьалъю берий бешамаш, яслеш, пионерски лагераш, кхыйола берий учрежденеш;

хьалъю санатореш-профилактореш, пансионаташ, культура цIенош, туристски а спортивни а базаш, салаIара йола кхыйола объекташ, царна ремонт а эксплуатаци а ю;

ма хулла дегIакхувл физически культурен спорти, болхлой а цар дезала а кхоллама самодеятельность;

дегIакхувл сомий а баьдадаарий а коллективни бешамаш лелаелга;

чакхдоаккх нах чубаха фусамаш, санаторе а салоIача цIагIа а ваха путевкаш, бешамашта лаьрхIа участкаш, кхыдола социальни гIулакхаш а льготаш а екъилга. Цхьаболча наха, лакха квалификаци йолча специалисташта, кхыча болхлошта къахьегаме цар лоацача даькъага хьежжа, аргIа йоацаш фусамаш тела бокъо я предприяте, иштта бокъо я коллективана чу ца йоагIе а цунна гIулакх деш йолча медицински берий, культурно-просветительни а спортивни а учрежденешка, организацешка болх беча наха материальни поощрени е.

5. Предприяте къахьегама коллективо новкъостал ду дезал чIоагIбара, наьна гIулакхаш дарца, къахьегаме, общественни вахаре толаме дакъа лацар цхьана тарде аьттув бола хьалаш хьаду кхалнаха. Кхалнаьха къахьегамахи бытахи дола дешаш къестаде деза женсовето хьинаре дакъа а лоацаш.

6. Къахьегама коллективаша хадданза йоакхо ю къахьегама ветераний, тIем тIа дакъа лаьцарий, пенсионерий, инвалидийн берийн, эшаш дола новкъостал ду царна, къахьега могаргдола пенсионераши инвалидаши балха юкъеозара дола хьалаш хулийт, коллектива юкъарча вахара юкъеувз уж. предприяте йолча таронех медицински а кхыдола а гIулакхаш ду: салоIийт, мукъа ха санъердаме дIайохьийт. Къоаноштеи инвалидаштеи цIенош хьалдеча дакъа лоац предприяте; берий цIеношта, интернаташта, шефство делаю цо, цу цIеноштеи интернаташтеи материальнии финансовии новкъостал ду цо.

7. **Школашка,** кхыйолча дешара заведенешка **эффективно болх байтара,** общественни пайданера къахьегама дешархой юкъеозара **хьинаре новкъостал** ду предприятеша. Ший средствай чотагIа цо финансировани е йиш я ремонт еча, эшар Iалашдеча, хIаьта иштта юкъерча дешара школаш, профессионально - технически училищаш, кхыйола дешара заведенеш хьалъеча, школьнии межшкольнии мастерскеш, дешара - производственни комбинаташ, цехаш хьалъеча, дешархой Iомабара бола специалисташ хьежабеча. Помещенеш, оборудовани, прибораш инструменташ, материалаш юха яла а ца езаш школашта, кхыйолча дешара заведенештен берий учрежденештен дIаяла йиш я предприяте.

Юкъарча дешара школана е профессионально - технически училищана базови а лоархIаш тIачIоагIъяьча предприяте къахьега кийчбу цар дешархой, цу гIулакха эша хьалаш а хулийташ.

Статья 14. Къахьегами алапи

1. СССР гражданаша къахьегаман цунах доагIар хьаэцаран йола шоай конституционни бокъонаш кхоачашъю предприяте къахьегамах хьахинначунга, цун дукхалгеи дикалгеи хьежжа.

ХIара болхло декхарийла ва цIена къахьега, къахьегама овсарле лакхъе, продукце дикал тоае, халкъа рузкъа лораде а дебаде а, къахьегама дисциплина нийса лелае.

Предприяти декхарийла я болхлой къахьегамагIа эффективно пайда эца, хIаьта цун ларда тIа коллектива вахара хьал лакхде, из производственнии социальнии дегIаяра декхараш толаме кхоачашде. Материальни стимулировани санна цо шерра юкъейоалае еза къахьегаме доккхий гIулакхаш карагIдувларах болхлошта моральни поощрени яра тайп-тайпара формаш.

2. **Къахьегама потенциалах биззагIа пайда эцаран** хIара болхлочоа лакха овсарле йолаш къахьегара эща хьалаш хьадаран предприяте:

(Интедоалар 3-ча оагIо тIа).

ПРОЕКТ

Пачхьалкхен предприяте (объединене) хьакъехьара Советски Социалистически Республикай Союза ЗАКОН

(Инстедоалар. Доладур 1-чен 2-чен оагIош тIа).

Iилман ларда тIа нийсъянь къахьегама нормаш а уттаю производства организационно-технически хьалаш тоадарга хьежжа царга юха хьожа а хьож;

тIехь-тIехьагIа дукхагIча боараме болх бу персонал кIезигагIа а хулийташ;

балха моттигашта аттестацин рационализацин ю, белгалду уж мел эш, сов йола балха моттигаш дIайоах;

болхлой къахьегам вIаштIехьбаккхара формаши балха разрядаши уттаю, болхлошта разрядаш тел, хьалха латтача къахьегама методаши приемаши юкъекхувлилга вIаштIехьдоах;

балха режим уттаю, халкъа депутатий моттигерча Советаца из йийца а йийце, гибки графикаш юкъекхувл, дизза доацача балха дийнахьа болх бе бокъо тел, цIагIара къахьегам вIаштIехьбоах, хIаьта иштта законодательствага хьежже белгалъю йоагIачул совгIа телача отпускай ханаш.

Предприяте совгIат лу цIена къахьегачоа, из декхарийла я дисциплина телхаераштен брак ераштен лоалургдоаца хьал оттаде, царна материальни, дисциплинарни, общественни чIоагIа Iоткъам бе.

3. Къахьегама эффективность лакхъяра, коллективни хьашташи балхах хьахулачох бола бехктокхами лакхбара, производства средствах пайда эцарга дас санна леладергдолаш болхлой Iомабара предприяте:

бригадни хозрасчетахи подрядахи пайда эц къахьегам вIаштIехьбаккхарен цунах доагIар дIадаларен кертерча коллективни формех санна. Эшарга хьежжа бригадана юкъебохийт инженерно-технически болхлой;

подрядни формашка йоах участкаш, цехаш, кхыйола подразделенеш. Цу тайпарча подразделеней болх вIаштIехьбоах коллективанен администрацене юкъерча договорагIа эшаш йола имущество йоагI-йоагIача подразделенешта дIатIачIоагIъеш, а дуккхача хана лаьрхIа йолча нормативех къахьегамах доагIар дIателаш а;

эшача моттиге дезала подряд юкъекхувл.

4. Предприяте вIаштIехьйоах оттаяьча нормативагIа **алапе фонд (къахьегамах доагIачун фонд)**, балхах юххера хьахинначунга хьежжа. Из декхарийла я чIоагIъяьча нормативашка хьежжа юкъерча боараме алапи лакхдаларца нийсдича къахьегама овсарле лакхъяр хьалхадувлилга Iалашде.

Предприяте белгалъю берригача болхлой дукхал, цар профессиональни а квалификационни а состав, чIоагIъю штаташ.

Лакхе латтача органо чIоагIъю предприятена кулгалдеча, инженерно-технически болхлойи гIулакхерча наьхен алапе фонда норматив. Цу нормативагIа белгалъяьча алапе фонда доазонашка, производства спецификен шийна хьалхашка латта декхараши теркал а деш предприяте ше оттаю Iилман болхлой, конструкторий, технологий алапе фонда норматив, хIаьта иштта технически тIахьожама службай болхлой алапе фонда норматив а инженерно-технически болхлойи гIулакхерча наьхен алапе фонда норматив а. Предприяти декхарийла я управленчески персонал лелаяра хьежаеча средствай дакъа кIезигделга Iалашде.

5. Предприяти декхарийла я шийн овсарле лакхъяра, Iилма-технически прогресс сихъяра, продукце дикал тоаяра, производства эффективность лакхъяра стимулировани еча лоархIамеча средствах санна къахьегамах дIалучох пайда эца. Цо Iалашду къахьегама коллективо даьккхача ахчан чотагIа керда тарифни ставкаши должностни окладаши юкъекхувлилга.

Предприяте бокъо я:

болхлошта къахьегамах доагIчун формаши системаши белгалъе, уравниловка ца а хулийташ;

йокхагIйолча тарифни ставкех доагIар дIателаш йола балха моттигаш белгалъе, хIаьта иштта къахьегама хаьдда дола хьалаш теркал а деш болхлоштеи гIулакхерча нахаи кхы тIа льготаш тела;

профессей (должностий) совмещенех кхы тIа луш дар юкъедоаладе, гIулакхаш деш йола зона шеръе е хьадеча балхий боарам лакхбе совмещени еча профессей (должностий) перечена хоададаь доазув а доацаш, доплаташи надбавкаши уттае, балхара мукъабовлийтача болхлой тарифни ставкех (должности окладех) хьахулача алапе фонд кхояра чотагIеи цун доазонашкен;

подразделеней кулгалхошта, специалисташта, гIулакхерча наха должностни окладаш уттае штатни распитанега хьежжа юкъера окладаш хилийта ца гIерташ а цар дукхал-кIезигал теркал ца еш а;

материальни совгIата фондах пайда эцара хаьдда лостамаш белгалде;

структурни единицайи подразделенейи болхлошта, кулгалдеча болхлошта, конструкторашта, технологашта, гIулакхерча наха премеш телара порядок кийчъе а чIоагIъе а;

кердагIйола техникен технологин кийчъярца а производствана юкъейоалаярца а юкъарчал доацаш бувзабенна болча конструкторий, технологий, кхыча специалистий къахьегама стимулировани елга царгахьа совле йолаш хулийталга Iалашде.

6. Къахьегам вIаштIехьбаккхари цунах доагIар дIадалари эргадаьккха тоаделга, къахьегама коллектив социально дегIайоалаяра мероприятеш, социальни рузкъа дIа-юха нийсделга предприяте чакхдоах профсоюзни комитето дакъа а лоацаш.

Статья 15. Материально-технически Iалашо

1. Предприятена материально-технически Iалашо елга чакхдоаккх, цо эффективни ритмични болх эшаш хиларга, оттаьча нормативагIа йоагIача тайпара материальни ресурсай, запасаш номинально эшача боараме а йолаш царех кхом беш пайда эцарга хьежжа.

Экономически социальни дегIаахара планашка хьежжа ресурсаш мел эш белгал а ду предприяте, уж **лимитегIа (фондегIа) е оптови торговле порядкагIа** эца а эц. Производство шеръяларга а производственно-технически гIулакхашта йола продукци кхоачам хиллал йолаш хиларга а, хIаьта иштта производства материальни издержкаш кIезигъяра йиззача боахама расчетон самофинансированен еш йола воздействи чIоагIъяларга хьежжа **оптови торговли шеръяла езаш** а предприятеш материально-технически Iалашъяра **керттера форма хинна дIаотта езаш а я.**

2. Материально-технически Iалашон органаш декхарийла я эшаш йолча материальни ресурсашца предприятеш шийн ханнахьа Iалашъе. Материально-технически Iалашон территориальни органаш экономически бехктокхаме я предприятей заказаш дизза кхоачашдара.

Предприяте бокъо я комплексни снабжени елга вIаштIехьдаккхара лоаттаеш йола материалаш производстве эшшача дIаяхийта хьалхе а кийчъяра, ханна лелае технически средстваш лоаттаяра, информационни Iалашо яра, кхыдола гIулакхаш дара материально-технически Iалашон органашца договораш уттаде.

3. Предприяти-потребитель совнагIа бокъо йолаш я изготовителашца лоаттаду боахама бувзамаш дIахо леладе а уж духхьал ЙIаьххача хана леладергдолаш шерде а, доставка форма ше хьахаржа: юкъарчал доацаш изготовителo е снабженческо-сбытовой предприятега гIолла.

Материально-технически Iалашон органашта бокъо лац дуккхача хана денз чIоагIденна латта духхьалара предприятешцара бувзамаш шоашта хеттача тайпара хувца.

4. Нагахьа санна йолаш йолча пачхьалкхен стандарташка, технически хьалашка е оттадаьча договорашка хьежжа йоацаш продукци предприятена каст-каста лоаттаеш яле, хIаьта иштта дика вIаштIехьяккханза йола проектни технически документаци предприятега дIаелча а цун бокъо я цхьан оагIорахьарча порядкагIа поставщикацара е из кийчъяьчунцара договор дохаде а договор дохадаьча хана хинна зе юхаметтаоттадайта а.

5. Предприяти-отправитель бехктокхаме я ше дIабахьийтача мухьа, из сеца лоаттабара, дIайохьийташ йола средстваш кхоачаш ца хилара, хIаьта транспортни предприяти продукцена поставкаш яра е из дIаяхьийтара планагIеи договорегIеи белгалъяь хинна транспортни средстваш хьатIаяхкийтар Iалашдара, мовхьаш шийн ханнахьа дIакхоачадара, уж лорадара, даьча зен боарамашка хьежжа.

Статья 16. Продукци маьхалъяккхар, балхаш а гIулакхаш а дар

1. Предприяте шийн продукци маьхалйоаккх, потребителашца, торговлени материально-технически Iалашони предприятешца е продукци йохкара шийн доалахьа йолча сете гIолла, боахама договорашка хьежжа, балхаш а ду гIулакхаш делга Iалаш а ду. Дизза кхоачашде деза цо боарамагIа, номенклатурагIа (ассортиментагIа) ханашка диллача, продукце (балхий, деча гIулакхий) дикалагIа, кхыча хьалегIа договорашка хьежжа дола декхараш. Наха хоатташ дар тахка а рекламагIа йола мероприятеш кхоачашъе а декхарийла я предприяти. Предприяте беча производственно-сбытовой балха тIеххьара йола этап, йизза боахама расчети ше-шийна финансировании яра хиланза даргдоацар да договора хьалашка хьежжа шийна хьаяйтача продукцена (балхашта, даьча гIулакхашта) потребителa мах лулга.

2. Предприяте бокъо я шийн хьашташ кхоачашдара, кхыча предприятешта а бахача наха а йохка е кхыча предприятешца планал тIех йола продукци хувца, нагахьа санна договорни декхараш кхоачашдаьдале, хIаьта иштта поставкаш яра даьча договорагIа потребителa е материально-технически Iалашон органаша дIа ца эцаш йисача продукцех пайда эца.

3. Договорни декхараш кхоачаш ца деш дусе имущественни бехк токх предприяте, оттаьча порядкагIа юхаметтаоттаду потребителa хинна зе. Договора условеш телхаярах йола неустойкаш а гIодаш а дIатакхаро, хIаьта иштта хинна зе юхаметтаоттадаро продукцена поставкаш яра, балхаш а гIулакхаш а дара декхарех мукъаялийтац предприяти.

4. Шийн средствай чотагIа, хIаьта цхьаццайолча хана банка кредита чотагIа договорага хьежжа шийна хьаяйтача продукцех (балхах, даьча гIулакхех) **шийн ханнахьа боагIа мах дIабала декхарийла я предприяти-ийдархо.** Оттаьча ханашка боагIа мах дIабаларах бехктокхаме я из, хIаьта ханнахьа расчеташ ца йича гIод токх. Продукцех (балхех, даьча гIулакхех) расчеташ яра предприятега шийн средстваш еце е кредит эцара бокъо еце **цох бала беза мах,** юхалурга хьале **лулга кхоачашду лакхе латтача органо,** централизованни фондий е резервай чотагIа. Кхоачам хиллал средстваш ца хуле банкера кредит эц лакхехьа латтача органо.

Статья 17. Финансаши маьхаши

1. Предприяти производственни а социальни а дегIакхувлача финансови ресурсаш вIашагIтохара, къахьегама овсарле лакхъяра, продукци хьаярга дIадодар лохдара, продукце (балхий, деча гIулакхий) дикал айяра, производственни фондех пайда ийбелга тоадара чотагIа **пайда (доход) лулга дегIаахар Iалашдара** тIаберзабаь хила беза предприяте финансови болх.

2. Пхе шеран шеран йолча планашка хьежжа кхоачашду предприяте финансови гIулакхаш леладелга. Бюджета, банкашта а лакхе латтача органа а, поставщикашта, подрядчикашта, иштта кхыча организацешта хьалхашкара шийн декхараш ханнахьа кхоачашдарах бехктокхаме я из. Шийн доалахьа юсача финансови средствах ма могга дикагIа пайда эца гIерта еза предприяти.

3. **ЙIаьххача ханарча экономически нормативай кIийлен тIа** вIаштIехьйоах бюджетацара йола предприяте **финансови отношенеш.** Шийн доалахьа йолча ресурсех, нормативагIа болча пайдан (дохода) даькъах, хIаьта иштта законодательствос белгалдаьча кхыча тайпара мах телараxи отчисленеехи бола мах бюджете дIачулу предприяте, цу даькъе моттигерча бюджете а луш.

Предприятенен Пачхьалкхен бюджетан юкъе пайда (доход) дIа-юха бекъара нормативаша Iалашде деза предприятеша производственни къахьегамен ресурсех пайда эцарах дола пачхьалкхено дIадехараш цхьатарра хулга, хIаьта уж хила тарлу отчисленей, налогови ставкай, кхыча нормативай дифференцированни шкалай формагIа.

Оттаьча нормативел, нормаели ставкаели, хIаьта иштта законодательствага хьежжа йоацача моттигашка, тIехбола пайда (доход) а кхыйола финансови ресурсаш а дIайоахилген кердача тайпара дIа-са екъилген де могийташ дац.

4. **Зе ца деш болх бе декхарийла я предприяти.** Ханна лаьрхIа планови зе деш предприяти хуле прогрессивни лоацъеча хьале пхе шера планагIа лерхIаш мах хидара йолча дотаце лимитагIа финансировани ю цунна лакхехьа латтача органо. Финансови хьал чIоагIдара, оттаьча ханашка продукци (балхаш, гIулакхаш делга) кийчъяра зе делга дIададаккхаран пайда а луш болх белга Iалашдаран тIаерзаяь мероприятеш кийчъе декхарийла я из.

5. **Ресурсех боагIача тайпара пайда ца эцарах** кхыча организацешта даь зе юхаметтаоттадар, неустойкаш, гIодаш а законодательствос белгалъяьха кхыйола экономически санкцеш а дIатакхар кхоачашду коллектива хозрасчетни пайдан чотагIа. Зе юхаметтаоттадарах а экономически санкцей а чотагIа предприятега хьакхьаьча ахча дIахьожаду коллектива хозрасчетни пайда алсамбаккхара.

6. **Маьхаш уттадара** даькъе бокъонаши декхараши предприяте кхоачашду пачхьалкхен доал даран маьхашта регулировани ярай керттерча принципашка хьежжа. Производства эффективность дегIаахара воздействи яра, дикал лакхъяра а продукцега (балхашка, гIулакхаш дарга) дIадодар лохдара а хьинаречa средствох санна пайда эц маьхех. Маьхаш экономически нийса хилар кхоачашделга, цар проекташ е царна эша расчеташ, дIадахачунца нийсдича халкъбоахама эффект хьалхаювлача темпешца дегIакхувлар, потребителашта эшача продукце маьхаш ма хулла лаьгIдар, лимитни маьхаш цхьан боараме хулга Iалашде декхарийла я предприяти.

7. **Централизованно уттадеча маьхех (тарифех),** хIаьта иштта потребителаца **оттаьча договоренностах е шийн лоIамагIа** йохк предприяте шийн продукци (болх, даь гIулакхаш).

8. **Маьхий дисциплина** цIенхаштта **лорарах бехктокхаме я предприяти,** хIаьта уж лакх ца далийта декхарийла а я. Маьхий пачхьалкхен дисциплина стандарташи технически хьалаши телхадар бахьан долаш ца боагIаш предприяте шийна баь пайда бюджете дIачухьожабара (коллектива хозрасчетни дохода чотагIа) хьабаккха а беза план кхоачашъярах йолча отчетни данешкара дIабаккха а беза.

Маьхаш тIехдахар а ца боагIа пайда бар а шийгара нийсдалийтача предприяте кхы тIа а коллектива хозрасчетни дохода чотагIа гIод токх ца боагIаш баьча пайдан боараме. Продукце (балхий, даьча гIулакхий) мах производителa тIехбоаккхе цунна поставка яра оттадаь договор дохаде бокъо я потребителa.

9. Боахама гIулакхаш деча шийн лоIаме хулга шердара, потребителий индивидуальни дIадехараш диззагIа теркал дара, лакха дикал йола продукции керда техникен арахецара стимулировани яра предприяте бокъо я потребителацара договоренностага хьежжа (договорни маьхаш) производственно-технически даькъерча продукцена, халкъа эшача товарашта, Iилма-технически разработкашта, потребительски кооперацe организацешта йохкачен нахагара совхозашен кхыча пачхьалкхен юртбоахама предприятешен ийеча, юртбоахама продукцех, законодательствос белгалдаьхача продукце (балхий, даьча гIулакхий) кхыча тайпаех маьхаш уттаделга.

Договорни маьхаш уттадара порядок белгал а йоахаш, царех пайда эцилга тIахьожам лоаттабу пачхьалкхен маьхаш уттадара йолча органаша.

10. Совхоза, кхыча пачхьалкхен юртбоахама предприяте бокъо я ше хьаеча промышленни продукцена, торгови сете гIолла, колхозни рынке йохкача плановичун даькъан планал тIех мел йолчен юртбоахама продукцена, хIаьта иштта агропромышленни комбината чухь йохкача продукцена шийн лоIамагIа маьхаш уттаде, даьча гIулакхашта тарифаши расценкаши уттае.

Статья 18. Кредитни расчеташ

1. Йиззача боахама расчетей ше шийна финансировани ярен хьалашка производственни социальни даькъе дегIаухилга кхоачашдара а, Iалашо яь хилара, целевой достама, сухала, кредиташ юхаметтаоттаяра а царех мах тела йиш йолаш хилара а, кредитоване принципаш цIенхаштта лора а еш, банковски кредитех хьинаре пайда ийбергба предприяте.

Лоацчача а ЙIаьххача а хана лаьрхIа банковски кредиташ тела тарлу предприятена. Лоацчача юкъа йола кредит лу кредитовани яра йоккхийгIа яьча объекташка хIанз укх сахьате балхаш делга кхоачашдара.

ЙIаьххача ханара кредит лу затраташ юхаметтаоттаяра хьалашка производство дегIакхувлара, хIаьта иштта нах баха цIенош а социальни гIулакхашта эша кхыйола объекташ а хьалъяра, производство, Iилмен техникен дегIайоалаяра фонда а социальни дегIаахара фонда а (цу тайпарча гIулакхашта лаьрхIача кхыча фондий) средствай чотагIа кредитах доагIар дIа а токхаш.

Кредитовани ярца дувзаденна деррига дешаш предприяте къестаду расчетни счет е капитальни вложенешта финансировани яра моттигашка хьайийллача кредитни учрежденешка.

Кредитех эффективни пайда эцарах бехктокхаме я предприяти. Кредитовани яра условеш телхаеча предприятешта санкцеш духьала йоах. Ссудаш текха ханаш даим а телхаеш хилча керда кредит эцара бокъонах йоал предприяти. Цхьайолча хана из эца йиш я цо лакхе латтача органа гаранти шийх лойя.

2. Шийн декхарашка хьежжа хан-ханнахьа шийна тIалатта декхараш дIатакха дезаш я предприяти. Шийн ханнахьа расчеташ ца йойя предприяте дIатокх гIодаши неустойкаши. **Бюджете еш йола отчисленеши алапи дIателари юкъе а доагIаш,** расчетни документаш хьаахара **календарни аргIанга** (платежаш яра ханаш хьатIаоттарга) хьежжа **ерригa расчеташ ю предприяте.** Производство, Iилмен техникен дегIайоалаяра шийн фонда, хIаьта иштта социальни дегIаахара фонда мукъайолча средствах ханна пайда ийбарах предприятена процентaш лу банкаша.

3. Платежни дисциплина даим а телхаеш йола предприяти **платежаш е средстваш йоацам я аьнна дIакхайкаде йиш я банкий,** товарно-материальни маьхаленаш лоаттаеча керттерча поставщикашкен лакхе латтача органген цох хоам а беш. Цу морча предприяте декхарех платежаш яра аргIа белгалйоаккх банка. Боахама доал ца делга дIадаккхаран расчетни дисциплина чIоагIъяран де мел эшар кхоачашде декхарийла я предприяти а цун лакхе латта орган а.

Къовсам боацача порядкагIа токхаш дола гIодаши неустойкаши банко дIайоаккх предприяте расчетни счета тIара. ЗаконагIа доацаш дIадаьха гIодаши неустойкаши бехке йолча оагIоно предприятена юхаметтаоттаю бокъкагIа болча боараме. Цу тайпара средстваш юхаметтаоттаярах дола дешаш дувц арбитражен суден органашка.

Статья 19. Арахьараэкономически гIулакхаш

1. **Арахьараэкономически гIулакхаш** кхоачашде я гIа предприяте беча берригача балха лоархIамегIа дола цхьа дакъа да. Массаза санна из кхоачашду валютни самоокупаемости ше-шийна финансировани ярен кIийлен тIа, **предприяте боахама гIулакхаш кхоачашдара ега итогий органически дакъа да пох хьахулаш дар,** хIаьта экономически стимулировани ярен валютни отчисленейи фондаш **вIашагIйоххарца** юкъарчал доацаш дувзаденна а да из.

2. Предприяте кхоачашдеча арахьарча экономически гIулакхашка приоритетни лоархIам болаш да социалистически мехкий предприятешца цхьана гIулакхаш деладелга, социалистически экономически интеграци шеръяри кIоаргъяра, эффективни кооперации дегIайоалаяр.

СЭВ члений — мехкий предприятешцен организацешцен гIулакхаш леладеча предприяте:

духхьалара бувзамаш уттаду, производственни Iилма-технически кооперацe деша къестаду, цхьана гIулакхаш дара экономически хьалаш белгалдоахилга юкъе а доаладеш, цу даькъе договорни маьхаш уттаделга а долаш, **боахама договораши** контракташи ю;

кооперации яра а гIулакхаш дара а продукцена экспортно-импортни поставкаш яра номенклатура а боарамаш а вIашн цхьана уттаду, материальни ресурсаши йоагI-йоагIаш йола технически документацин дIалуьга кхоачашду:

чакхдоах Iилма-тохкама, проектно-конструкторски а экспериментальни а балхаш, цу гIулакхашта лаьрхIа вIашагIйохк Iилманхойи специалистийн цхьан тайпара, йола коллективаш, цхьана оттадаьча хьалашка вIашн Iилма-технически документаци а хувцаш, кадраш Iомаеча доагIаш дола гIо ду;

СССР дунен халкъашта юкъерча договорий ларда тIа цхьана хьадеча предприятей, дунен халкъашта юкъерча объединенейи организацейи балха юкъе дакъа лоацилга.

3. **Капиталистически дегIаухачен мехкий фирмашца экономически бувзамаш** лоаттаделга предприятеша чакхдоах вIашн аьттув болчен нийсхони принципашца. Уж санна дола бувзамаш дегIакхувлара керттера формаш я ЙIаьххача хана массе а оагIорахьара вIаштIехьъяьхача производственни Iилман-технически кооперацe ларда тIа, хIаьта иштта предприятеши производстваши цхьана хьаярца, СССР территоре тIа цхьана еш йола предприятеши, производстваши хьалъяра а царга болх байтара а порядок къоастаю советски законодательствага хьежжа.

4. Доазол арахьа продукцена нонагIо поставкаш (балхаш, гIулакхаш) делга Iалашдеча предприятена, бокъо яла мег юкъарчал доацаш экспортно-импортни операцеш (капиталистически дегIаухачен мехкий рынкаш юкъе а йоалаеш) чакхдаха, цу гIулакхашта лаьрхIа хозрасчетни арахьарча торговле фирма хьа а еш.

Шоашкара арахьарча рынке яла бокъо йоацача предприятеша дакъа лоацаргда шоай е кхыча министерствайи ведомствайи внешнеторгови объединенешка гIолла экспорте шоай продукци дIаяхьийтаран гIулакхаш даран эггара дикагIдола хьалаш къоастадара.

5. Экспортно-импортни операцеш чакхйоахача, боахама расчет чIоагIъяра, экономически бувзамаш бехктокхами айбара шийн лоIаме хулга шердара предприяте:

доазол арахьарча партнерашца болх бу боахамий договорашка хьежжа;

доазол арахьа кийча продукци маьхалъяккхарах, гIулакхаш дарах, боагIача боарамахи дуккхача ханеи йолча нормативай средствах, хIаьта иштта кооперировании поставкаш ярен лицензеш йохкарея операцеех хьахиннача ерригача валютах хьаю валютни отчисленей фонд;

экспортни производство хьаьра а дегIакхувлара а банкера кредит хьанйде йиш я кхыча мехкарча валютах, доазол арахьа продукци дIаяхьийтарах хьахиннача валюта чотагIа из тIера дIа а доаккхаргдолаш;

производство дегIакхувларан цун технически боарам лакхбаран аьттув хилийтара, арахьара экономически бувзамий эффективность лакхъяран **валютни средствах дикагIа пайда ийбарал** бола экономически **бехктокхам шийна тIаийбу;**

доазол арахьа товараш дIадахийтара заданеши договорни декхараши кхоачаш ца дарах хинна зе шийга йолча **валютни** средствай чотагIа юхаметтаоттаде.

нагахьа санна цун бехкагIа декхараш телхаделга хиннадале валютни отчисленей фонда чотагIа деррига гIоди кхыйола санкцеши валютех дIатекх кхыча мехкарча нийдерхочунна.

6. Производстве керда техника оттаяран реконструкции яран, Iилма-технически, опытно-конструкторски, кхыдола балхаш дара лаьрхIа валютни отчисленей е заемни средствай чотагIа фонда боарамагIа продукци кхыча мехкашкара хьакхухьилга чакхдоаккх предприяте. Цун бокъо я иштта СЭВ членаш долча мехкашкара шийн къахьегама коллективашта эша медицински техника, культурно-бытовой, спортивни, кхыдола товараш эца, пачхьалкхен плана уж юкъехьош деце а.

Предприяте валютни отчисленей фонда средстваш дIайоахаш яц, уж хIаьта йиш йолаш я дIахорча шерашка пайда эцара.

7. Iилма-технически балхаш дара, кооперацеца ювзаенна йола эффективни производстваш дегIакхувлара социалистически содружества мехкий переводни сомаши къаман валюташи кредита хьисапе СССР-а Внешторгбанкера хьаэца йиш я предприяте.

Статья 20. Iаламах пайда ийбари гонахьара среда лораяр

1. Советски наьха хIанзарчен хургйолчен ноахален аьттонна предприяти декхарийла я **Iалама ресурсех дикагIа пайда ийбе, уж ебеш,** шийна хьахьожаьча гIулакхашка хьежжа царех кхом беш пайда ийбе, гонахьара среда бIех ца ялийтаран, зе дергдолча кхыча хIамаех лоран, Iалама среда лораяра керттера лостам хиларах тарра, отходаш ца хулийтача технологе ларда тIа производство вIаштIехьйоаккхилга Iалашде.

Пайданерча оахкалехи кхыча Iалама ресурсехи комплексни хьисапе пайда ийбелга Iалашду предприяте; дикагIа пайда ийбе беза юртбоахама лаьттаех, гонахьара сфера лораяра даькъе лаьтташта рекультиваци яри кхыйола мероприятеши чакх а йоахаш.

Iалама средана Iаткъаш производствас деш дар дизза юхаметтаоттадеш хила еза предприяте чакхйоаха Iалам лорадара йола мероприятеш.

Производство шеръяра, цунна реконструкци яра, кердача техникаца Iалашъяра йолча проектех предприяте лерхI Iалам лорадара сооруженеши установкаши хулийталга, уж хьал а еш царга эффективно а хадданза а болх байталга тоаде.

2. Къаман рузкъан дакъа хиларах тарра, Iалама ресурсех пайда ийбарах оттабаь бола мах тел предприяте **шийн средствай а кредитий а чотагIа** Iалам лорадара мероприятеш чакх а йоахаш. Цхьайолча хана централизованни источникий чотагIа цу тайпарча мероприятешта финансировани елга могийт.

3. Iалам лорадарен Iалама ресурсех пайда ийбарен даькъе пачхьалкхен тIахьожам лоаттабеча халкъа депутатий моттигерча Советен кхыча органийн тIахьожам болаш хила еза предприяти гонахьара среда лорьяран Iалама ресурсех пайда ийбаран тIехьа ше беча балха тIа.

Гонахьара среда бIехъярахи Iалама ресурсех дика пайда ца ийбарахи даь зе юхаметтаоттаду предприяте. Iалам лорадара законодательство телхадарах материальни бехктокхаме а я из. Iаламах пайда ийбара оттаяь режим цIенхаштта телхаеча предприяте болх сецабе йиш я нийсдалийта кхоачамбоацараш дIадаккхалца йолча хана.

Статья 21. Предприяте производственни а социальни а болх цхьана бар

1. Производственни потенциалах ма могга дикагIа пайда ийбаро, товараш делген гIулакхаш делген шердаро, Iилма-технически проблемаш цхьана къестаяро, шийн инициативагIа е халкъа депутатий моттигерча Советий, е кхыча организаце предложенех предприяте инфраструктура дегIакхувлaро цу территоре тIа йолча предприятешцара кооперацi дегIакхувл. **Межотраслеви, отраслеви, регионални декхараш кхоачашдара шоай низаш вIашагIтоха йиш я** ца. Цу гIулакхашта тIехьа предприяте бокъо я:

производствана реконструкци ярца, из кердача техникаца Iалашъярца, Iилма-технически прогресс елга сихдарца, продукце дикал лакхъярца, халкъа эша товараш хьадари бахача наха гIулакх дари дегIакхувларца, дувзаденна балхаш цхьана кхоачашде;

оттаьча порядкагIа хьае еза межотраслеви производстваш, коллективни хьисапе пайда ийбу вычислительни централаш, Iилман, проектни, конструкторски, ремонтни гIишлон, торгови, кхыйола цхьана ю предприятеши объединенеши;

производственни инфраструктура, гIонна йола юрта боахамий, Iалам лорадара сооруженей объекташ, наха чубаха цIенош, производственни, социально-культурни коммунально-бытовой гIулакхаштен лаьрхIа кхыйола объекташ хьал а еш, уж болх бе йолаялийта еза;

специалисташ кийчбелга вIаштIехьдаккха (дешара заведенеща цхьана) дешара-производственни предприятеш хьае.

Предприятеша цхьана болх бара белгалдаьхараш а кхыдараш а чакхдахара договораш ю, цар тIа де лерхI финансови, къахьегама, материальни ресурсаш вIашагIтохилга ше-ше дакъа лацарца дIадоладе, хIаьта иштта цхьана йола предприятеши объединенеши вIаштIехьъяхарцен цар балхацен дувзаденна дешаш къоастаде лерхI.

2. Союзни (областной хьисапе ца а екъаш), иштта автономни республикай Министрий Советаша, халкъа депутатий моттигерча Советий исполнительни комитеташа вIашагIъехкача межотраслевой, межхозяйственни территориально-производственни объединеней балха тIа дакъа лаца йиш я предприяте.

Статья 22. Учет, отчетность, тIахьожам

1. Верригача боахама балха хьинаре воздействи яра производство дегIакхувлара наькъашта, формашта, методашта анализ яра, эффективни кулгалделга Iалашдара планови заданеш кхоачашъеча цхьайола диспропорцеш хила тарлулга ца нийсдалийтара, балхах хьахиннaчун учет, производство мишта хьожаш тIахьожам, оперативни бухгалтерски статистически учет ю предприяте.

Предприяти декхарийла я: хIанзарча вычислительни техникax шерра пайда а эцаш, информацена учети обработкен яра йолча хьалха латтача формехи методехи пайда ийбе;

отчет а уттаеш, оттаьча хана из йоагIача органашта дIатела, отчеташи балансаши нийса уттаелга Iалашде;

материальни, къахьегама, финансови ресурсех дикагIеи кхомбеши пайда ийбара цIенхаштта тIахьожам лоаттабе, доалдоацаши лоадаме ца хеташи доалерашца цIенхаштта къовсам лоаттабе, уж тайпа гIулакхаш ца хилийтара хьалхагIе а де дезар де, лечкъорехи законодательство гIожа телхаларахи лаьца прокуратура е чурча гIулакхий органашка хоам бе;

законность, договорни финансови дисциплина, продукце дикал йоагIача бесса хилийтара юридически бухгалтерски службай лоархIами бехктокхами айбе.

Приписнаш, очковтирательство, пачхьалкхен отчетность кхы ца доагIараш деш, нийса доацараш леладеш моттигаш нийслой, предприятей структурни подразделеней кулгалхоех хIаравар дисциплинарни, материальни е уголовни бехктохкаме оза воагIа.

Предприятеша отчеташ телара формаш, уж дIаялара адресаши хан къоастаю оттаьча порядкагIа. Кхы тайпара йола отчет дIаехари дIаялари могийташ дац.

2. Предприяте беча балха ревизи яри цунга хьажари лакхе латтача органаша цхьана иштта це йиш я финансово-банковски кулгалдара йолча кхыча органашен предприяте беча балха тIахьожам лоаттабара законодательствос царна тIайожаяьча функцешка хьежжа. Ревизи е проверка е йиш я правоохранительни органаша, халкъа тIахьожама комитеташа декарца.

Масса а тайпа еш йола ревизеш, проверкаш декхарийла я боахама доалдара эффективность лакхъе, боагIача хьисапе предприяте болх дIа ца бохийташ дола гIулакх ца а нийсдолийташ.

3. Предприяте хорн халкъа тIахьожама комитет (группа, пост) цун балха тIа мамогга новкъостал де деза предприяте администраце, цун предложенешкен рекомендацешкен хьежа еза, гучалаьха кхоачамбоацараш дIададахара де дезараш тIазца деза.

Статья 23. Предприяти хьаяри цун болх сацийтари

1. СССР Министрий Совето оттаьча порядкагIа ду предприяти хьаяр.

Реорганизаци (предприятеш вIашагIтохар, кхычарех дIатохар, екъар, хьакъсаяр, эргахар) ду йоагIаш йола предприятеш хьаяра бокъо еннача органа решенех оттаьча порядкагIа.

Болх ца байташ предприяти соцае йиш я:

нагахьа санна цунга дIахо болх байталга эшаш деце е цунна реорганизаци е йиш еце е законодательства лаьрхIача кхыча бахьанех;

предприяти ЙIаьххача хана денз зе деш а ахча дIатекха ца могаш а, хуле, цун продукци ца хоатташ хуле, нагахьа санна йиззача боахама расчетагIа ше-шийна финансировани еча хьалашка рентабельность йолаш цунга болх байтара де дезараш **дича а хьахулаш хIама деце.**

2. Реорганизаци еш яле е предприяти дIайоаккхаш яле лакхе латтача органа тешам а луш, балхара дIабоалача болхлошта СССР Конституцен законодательствоси оттаяь йола бокъонаш лу. Реорганизаци ялехьа е предприяти дIаякхалехьа шин беттал чухьнахьа йоацача хана болхлоех хIаранена дIахайт балхара дIавала везаш йола ха. Балха дIаотталца йолча хана, хIаьта кхаь беттал тIехйоацача хана, цар дIанйдергда юкъера лаьрхIача луш хинна алапи, цар къахьегама стаж юкъагIа ца йоалаш юс.

Реорганизаци яра а предприяти дIаяккхара а хьакъехьа решени тIайицача органо е халкъа депутатий моттигерча Совето шоай низ мел кхоача новкъостал ду мукъабоалаш бола болхлой балха тIа дIанийсбара. ДIайоакхача предприятена граждананий йола претензеши хьадехашдараши дIатIалахьа йиш я лакхе латтача органа.

Цун профессега, специальностага, квалификацега хьежжа балха дIа ца оттaлуш биса болхлой, кердача моттиге балха дIаэц договор еча хана дийцача бесса переподготовка ергйолаш ха а йилле.

3. Лакхе латтача органо чIоагIдаь устав долаш я предприяти. Устав чIоагIдаьча дийнахьа денз предприяти юридически даькъе низ болаш хул, шийн балхаца ювзаенна йола бокъонаш а йолаш, шийн декхараш кхоачашду цо.

Шийн цIи а СССР Пачхьалкхен герб е союзни республика герб тIа а йолаш (хьан доалахьа предприяти хиларга хьежжа) предприяте шийн печать я.

Статья 24. Закон юкъедоаладара башхалонаш

Халкъа боахама тайп-тайпарча доакъошка, цхьайолча тайпаех йолча предприятешка ер Закон юкъедоаладара башхалонаш къоастаю СССР Министрий Совето.

А. С. Пушкин кхелха 150 шу дузаш

Пушкина сийрда цIи адамлен гIоръяьннача цIераштa юкъе латт. «Сийлахь-воккха Пушкин, вай эгтара йоккхагIйола курал, Россе духовни низаш эгтара бIарччагIа хьахьокхар» — яздаьд гениальни эрсий халкъа поэтах А. М. Горьке. Цун кхолламо культура исторе, вай мехка общественни уйлай бIарчча зама хьахьокх. Цун цхьанна хIаманца ниӣсбе йиш йоацача кхоллама низо, йоазанхочун сибата дуккхача оагIонаша, дегIаахара сухало из хьаваьннача халкъа хьакъали низи хьагойт.

Пушкин Александр Сергеевича (1799—1837) реалистически метода кIийлен тIа баьча балхо цунна аьттув беннаб керда эрсий литература, хIанзара халкъа литературни мотт хьакхоллара юхьиг дIайолаяь саг а хинна дIаотта. Бокъонца долаш долчун поэт, шиӣ ханара кортамукъален болам хьаллоацаши хестабеши хинна Пушкин берригача шиӣ кхолламца а вахарца а прогрессивни общественни лехамашта тешшаме гIулакх дара бустам а хинна дIаэттав.

Пушкина эрсий литература керттера традици санна дIачIоагIъяьй гражданственность, гуманизм, бакъдолчунца, реализмаца, халкъалаца, историзмаца цхьана йола нравственни лакхал. Цхьа бIаьн ах бIаьн шу совгIа ха я Пушкина поэзе шиӣ хьакъалца, низаца, эстетически хозалца наьха дегаш гIоздоаха. Вай вахарцара, вай культурацара Пушкина бувзам бух боацаш кIоарга ба. Боккха пайда лу цо цун поэзе хьастага кхувдача наьха эстетически сакхетам айбара а.

Кхоачашхиннад Пушкинах — классически поэтах — В. Г. Белинске аьннар: «цун кхолламаша эстетически хинна ца Iеш, нравственни уйлаш хьахулийтарг а я, дегIайоалаерг а я». Пушкин — поэти гражданини —вай заманхо - хинна дIаэттав. Н. Тихонова белгал ма даккхара, поэтаца болча берригача халкъа безамо «тешал ду мел вокха а кердавакхха йиш йоацаш а ва Пушкин, поэзе искусства мел боккхача тIем тIа котало яккха йиш я, нагахьа санна цунца дегаш цIенду бакъдар дале. Пушкина кхоллам дунен адамашта беза ба, хIана аьлча из цар даьхе езар, сага низах, сердалонои вахарон боадон низаш эшадергхиларах, прогресс котъяргхиларах тешар санна йолча уйлашта гарга хиларах. Адамленна гарга я «довнашшовнаш дицденна, халкъаш цхьа дезал санна даха ховшаргхиларах» йола Пушкина уйла.

А. С. ПУШКИН

ЧУРТ

Чурт дегIад аз сайна
кулгаша ва динза,
Лар йовргъяц цу тIа бодача
наьха наькъа,
Из урагIдахад мугIахь
боацача кертаца
Александра аламал а
лакхагI дуккха.

А, верриг лергвац со —
са са васкета лиран чухь
ДегIал дуккхагI дахаргда
дохка ше ца луш,
Хоастаме хургва со,
укх маьлха дунен чухь
Цхьа поэт а хуле
дийна вахаш.

ГIора а вергва со
эррига турпалча
Россе, со вувцаргва луаш
мел болча метто,
Славяний курача тIехьено,
фино, хIанз аккхача
Тунгусо, арен доттагIчо
гIалмакхчо.
Со дуккхача хана хургва
наха дукха везаш,
Лираца аз хьаьнал уйлаш
сомаяьхандаь,
Сай къизача заман чухь
хестаяьндаь мукъал,
Ийшарашта къахетам
бехаш со хиннадаь.

Даьла лоIама мутIахь хила,
хIай муза,
Халахетарех ма кхера,
совгIат а ма деха,
Хеставар, аьлдита а шек
воацаш гIазца,
Iовдалца къовсам а ма баха.

Эрсий метталара яьккхар
ОЗИЕВ Ахьмад.

●

ГАГИЕВ Гирихан

ПУШКИНГА

I

Пушкин! Пушкин!
Хьа мугIараш дешаш,
Керда ди
Хьахулаш санна,
Хет.
ГIад а ваха
Лел со, са чуденна,
Хьа мугIарий беша,
Са поэт.
ХIара ткъовро
Тамаш йолча беша
Кхувдабеш я сога
Кхаьча сом.
Бакъда, вахьац
Сом Iобаккха...
Теша:
Са дакхда а
Ваьхац со-м,
Со-м, кхьметтел,
Дош а вахьац ала,
Фо бордашца
оагадеш...
Мерза гIа мо,
Гонахьар дIаялар
Кхер со,
Кхер со,
Кхер со,
Кхер со,
Хоза беш...

II

Лоаман дукъ уллаш хул,
Ах дуне дIалоацаш,
Халкъаш а мехкаш а
Шиӣ кара чулоацаш.

Лоаман из дукъ санна
Дог доагIа хьо лархIа —
Халкъаш а мехкаш а
Хьерчаш да хьа мархIа,
Сийдола Пушкин!
Уллаш хул океан,
ДIабаьржа беркате,
ЦIенача талгIешца
Ах дуне теркадеш

Хьо а ва, из шера
Океан ва санна—
Хьа мугI Iо мел бийшар
Ваха гIерт дог - цIена.
Сийдола Пушкин!

Са халкъ дах лоамашка —
Седкъашта юххе.
Тха хIара тховна тIа —
Аьрзеши мухи.

Бокъонца лакхале-м
Яйзаяц тхона,
Хьа стихаш йовзалехь —
Дув буъ аз хьона,
Сийдола Пушкин!

Шовдаш а лоамашка
ЦIена да чIоагIа —
Бутувча цу кхеро
Лутташ хьадоагIа.

Бокъонца цIенал-м
Яйзаяц тхона,
Хьа стихаш йовзалехь —
Дув буъ аз хьона,
Сийдола Пушкин!

ЭРСИЙ ПОЭЗЕ МАЛХ

ХIара халкъа хIана вац аьнна хул шиӣ гIорваьнна поэт. Цу тайпарча поэта говзамеча йоазоша гучайоаккх вайна шиӣ халкъа вахара юкъера гушдолчун, мегаргдолчун, наьха дегаӣ уйлаша тIаэцачун хозал. Цу тайпара гу вайна доккхача эрсий халкъа литературе Александр Сергеевич Пушкина цIи.

А. С. Пушкина говзамеча йоазоний лоархIам цхьа моллагIбар хинна Iац. Цкъа-дале, доккхача эрсий халкъа духовни вахара эггара шерагIа а сийрдагIа а йола оагIонаш дIалоац цар. ШозлагIдале, доккхача эрсий литература бокъонцара юхьиг дIайолаяьраш хинна ца Iеш, хIанз, тахан, арахийца керда долаш санна наьха дегашка дахаш а геттара дукха дезаш а да уж.

Цул совгIа, массанена езаш йоккха моттиг дIалаьцаӣ А. С. Пушкина произведенеша дерригача дунен халкъий вахара юкъе. Геттара гIорбаьннача дунен кхыча халкъий йоазонхой, масала, Шекспира, Данте, Гете, Шиллера произведенеш санна, А. С. Пушкина кхоллам духхьал цхьан эрсий халкъа хинна ца Iеш, бокъонца шоаӣ болаш санна лоархI дуккхача, тайп-тайпара метташ дувцача дунен кхыча халкъаша. Цунна тешал ду хIанзлехьа поэта произведенеш бIаь совгIача къамий меттала араяьнна хиларо, хIаьта цар тираж шиӣ бIаь миллионал тIехъяларо.

Белгалде доагIа, шиӣ ткъо шу а далале цо ше язъяьча «Чаадаевга» яхача стихотворенеца А. С. Пушкин шиӣ халкъа хьаьналча къахьегамхой оагIув хьаллаьца дIаэтталга. ХIаьта из къаьстта дика гучадаьлар 1825-ча шера Петербурге Сенатски майдан тIа декабристий восстани йохаяьчул тIехьагIа. Шиӣ безам декабристашца болга, СибарегIа бахьийтача царех шиӣ дог лазилга, паччахьа Iаьдала ше духьала хиннилга хьагайтад поэто, цу замах ше язъяьча дуккхача кхыча произведенешка.

Дерригача доккхача эрсий халкъа вахар, цун хьаьнала оамал, лоаца аьлча, берригa эрсий мохк хьахьокхаш а из шерра бовзийташ а я ала мегаргдолаш я А. С. Пушкина тайп-тайпарча жанрех язъяь йола дукха произведенеш. Масала, «Евгений Онегин» яха поэма, «Борис Годунов» яха трагеди, «Капитана йоI», «Дубровский» яха повесташ, кхыйола произведенеш.

Цул совгIа, тахан вай майра ала йиш йолаш да А. С. Пушкина мел яздаьр замано вIалла а къадаьдац, аьнна. Цул совгIа, цар боккхача лоархIаме гIулакх даьд бокъонцара эрсий поэзи, проза, драматурги хьакхоллара, а дегIаккхувлаш а.

ХIанз а тIехьа шиӣ халкъа виззача воIо санна, Даьхенна тешшаме гIулакх деш латт А. С. Пушкина кхоллам.

Цул совгIа, А. С. Пушкина, говзамеча йоазоний бокъонца мах баь даргдац вай, цар дунен кхыча халкъий литератураш дегIадоаладеча юкъедихьача даькъага ца хьежача а. Къаьстта новкъостал даьд А. С. Пушкина кхолламо Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хинначул тIехьагIа мара дегIаьха ца доладеннача халкъий литературашта. Царех цаI да Нохч-ГIалгIаӣ литература.

Ала деза, А. С. Пушкина поэзи а проза а дукха езаш хиннав хIанзалца гIалгIаӣ литературе къахьегаш мел хинна зIамига а воккха а мел вола йоазонхо. Масала, гIалгIаӣ советски литература эггара хьалхара овла боллача хана дIадоладеннад эрсий классически а советски а литературана юкъера дикагIа йола произведенеш гIалгIаӣ меттала яхара гIулакх.

Поэт вийна 100 шу дузаш, духхьал цхьан 1937-ча шера, Нохч-ГIалгIаӣ книжни издательствос арахийцар гIалгIаӣ поэташеи прозаикашеи — Муталиев Хьажбикара, Озиев Ахьмада, Осмиев Хьамзата, Мальсагов Мухтара гIалгIаӣ меттала таржам даьча А. С. Пушкина сочиненей боккха гуллам.

Белгалде доагIа, А. С. Пушкина а эрсий кхыча йоазонхой а говзал Iомаярах, цул совгIа, шоаӣ халкъа багахбувцама юкъера деша говзал тохкаш тIатеIIа болх барах, кастта бокъонца бола халкъа йоазонхой хиле дIаотт Озиев Салман, Муталиев Хьажбикар, Озиев Ахьмад, Осмиев Хьамзат, иштта кхыбараш. ЦIи хезача гIалгIаӣ поэта Яндиев Жамалдас цхьан шиӣ стихотворене тIа ма аллара, бокъонца кIаьдвеннача наькъахочо цIенача, шийлача хьастах эцаш бола пайда а салоIам а ийбаьб берригача гIалгIаӣ поэташа А. С. Пушкина кхолламах.

А. С. Пушкина кхоллам дукха безаш хиннаб Октябрьски революци хилалехьа а, цул тIехьагIа а гIалгIаех хьабаьнна цхьаьца говзаме йоазонаш деш хинна Базоркин Асланбек, Долгиев Аьдалгири, Ахриев ЧагI, Беков Тембот, Мальсагов Зоврбик, Осмиев Хьамзат. Къаьстта дика хоалуш да из цар тайп-тайпарча хана даьча говзамеча йоазонашка хьежача.

Дантесаца шиӣ дов хилалехьа ах шу хьалха язъяь хиннаӣ А. С. Пушкина «Чурт» яхаш йола стихотворени. ХIаьта цу тIа поэто ше ма аллара, цун мехкахошта хана йIоахала цIаккха а йицлургйоацачарах цаI хинна дIаэттаӣ А. С. Пушкина цIи.

Цунна дика гуш хиннаӣ шиӣ Даьхен, шиӣ халкъа хургйола кхоане. Цунга сатувсаш, из гаргайоалаяра шиӣ ма хулла къахьегаш хиннав из. ХIаьта из ди хьатIакхаьчад. ХIаьта из ди хьатIакхоачашдаьр я Сийлахь-йоккха Октябрьски революци, хIана аьлча, цу ханналца дешар-йоазув шоашта ца харах шоаӣ халкъа сийлахьча поэта говзаме йоазонаш Iодеша а дизза дашха а йиш йоацаш, дукха эрсий къамах а тIехьа бола къахьегамхой хиннаб. Шоаӣ йоазув ца хиннача дукхача къамаша, царца цхьана нохчаша, гIалгIаша хIанз шоаӣ меттала веш Пушкин.

ХIара шера нюнь бетта хьалхарча кIирандийнахьа сийлахь-воккха поэт ваьхача а из дIавеллача а Михайловское яхача Псковски областерча юрта йоккхача майдан тIа, сийнача баь тIа гуллу доазол дехьара а ваӣ мехкара а итташ эзараш бола нах. Сево боалабу селлар ла нах.

Массаза санна, укх шера нюнь бетта а цига гуллургба эзараш бола нах. Цар дездергда поэт ваь 188 шу дизар...

Тахан 150 шу дуз поэт вийна. Цхьабакъда, ваӣга хьаьттача, Дантесои паччахьа Iаьдалои вийча а, из веннавац, хIана аьлча, из массаза дийна ва, цун деррига йоазонаш, берригa кхоллам тахан а тIехьа болх беш, къахьегаш хиларца. Иштта вIалла шеко йоацаш бокъонца кхоачашхиннад «Чурт» яхача шиӣ стихотворене тIа поэта аьнна хинна, «нагахьа санна ше лаӣ а, верригa а лергвац» яха дешаш.

Белгалде доагIаш да цхьаькха а. Ха а зама а дIа ме йода дукхагIа хул А. С. Пушкини цун кхоллами дукха безараш, из кIоаргагIа бовза безам бараш. Цун а шиӣ бахьанаш да. ВIалла а ца Iабаш юха а юха а еша догдоагIаш я цун произведенеш. Мел дукха уж ешарах, хIара сага корадоагIа ше чIоагIа тIадвуга ш, цецвоаккхаш, цхьаннахьа а кхычахьа цо зенза, цунна бокъонца кIоарга довзанза дола дуккха хIамаш. ХIаьта цу тайпарча белгалонаша вIалла шеко йоацаш къаьстта дика хьахьокх вайна эрсий сийлахь-воккха поэт даим вайца вахаргволаш волга. ХIаьта цун кхоллам тахан вайна чIоагIа безаш, ваӣ лоархIаш, сий деш хиларал совгIа, из дIахо а вайна безаш, накъабоалаш хургболга, цунцара дуккхача халкъех болча наьха безам цIаккха а лаьгIлургбоацилга.

Иштта кхоачашхиннад поэта дагадаьллар.

Ваӣ лакхе бийцача гIалгIаӣ къаьнагIа болча йоазонхоел совгIа, А. С. Пушкина язъяь керттерча даькъе поэтически произведенеш наьна меттала йоахаш дикка къахьег ваӣ ханарча поэташа а. Масала, Ведзижев Ахьмада, Плиев Махьмад-СаIида, Чахкиев СаIида, Гагиев Гирихана, кхычар. Цхьа поэт Iевеннавац А. С. Пушкинах а цун кхолламах а шиӣ цIенча дагара доагIаш дола дош ца оалаш.

МАЛЬСАГОВ Абу.

Артиста юбилей

Оглоблин Виктор Наркисович дика вовз ваӣцига. Театр дезараштa къаьстта а вовзаш. 1950 шера дешз цо болх бу М. Ю. Лермонтова цIерагIча эрсий республикански драматически театре артист волаш. Ираз долаш а хиннад цун вахар. Москверча къонача натуралистий станце цунна яйнаӣ Н. К. Крупская, Клара Цеткин. Цо ладийгIад цу хана цига вIашагIъехкача военизированни йолча комсомольски а пионерски а отрядашта шефство лелаеш хинначa граждански тIема легендарни полководца Ворошилова къамаьлага. Шиӣ 12 шу даьннача хана Виктор Наркисовича къонача пионерий Ерригсоюзни слета выставочни комитета член вар. 1939 шера комсомольски путевках Гаьннарча Малхбоалене вода из, Архангельски театральни училище дешаш ше кхо курс чакхъяьккхачул тIехьагIа, укхаза. Сучане цо вIашагIдолл театр. ТIом хьайначул тIехьагIа авиамеханик волаш къахьег фашисташца тIом бе ваӣ самолеташ кийчъеш. Художественни самодеятельность вIашагIъелла бIухоӣ самукъадоаккхаш тIема арецашка, госпиталашка тIолла фронтови бригадашца лел. ТIехьагIа, А. Фадеева «Къона гварди», К. Симонова «Эрсий нах», Б. Лавренева «Iаьржфордахоех дола илли» яхача спектаклашка болх беш из дерригa накъадоал цунна.

ТIом чакхбаьннaчул тIехьагIа Украински ССР халкъа артист Г. Полежаев хьожаву Грозне театр вIашагIдолла, цунца воагIа Оглоблин а. Укхаза Виктор Наркисовича ловзаю комедийни а ира характер йола а ролаш. Зрителашта уж еза а лу.

ТIехьагIа, КПСС ХХ съезда хетаяь кийчъеча Н. Погодина «Кремлевски куранташ» яхача пьесах оттаеча спектакле Оглоблинга ловзае елар сийлахь - воккхача баьчча В. И. Ленина роль. Цу хана Ленина сурт-сибат кхолла моллагIча актера бокъо лацар. Цу гIулакха лаьрхIа парте ЦК решени эшар. Цу рола тIа ше болх беш Оглоблина дукхагIа дагадаьллар сибата ше Ленина тара хилийтар дар. Из шиӣ вIаштIехьдаьлча, цун оамалаш, масштабность тахна а Iомае а волавелар из. Наха дезаш тIайийцар цо кхелла баьчча образ. Цул тIехьагIа кхы а ловзаӣр цо В. И. Ленина ролаш: Н. Погодина «Дийна дола зизаш», «КхоалагIйола патетически», Зорина «Хадаш боаца хьаст», Шатрова «Революце цIерагIа», Штейна «Между ливнями», Афиногенова «Москва. Кремль».

Актера дика вIаштIехьдоал доккха социальни маIан дола сурт-сибаташ кхолла. Царех ва цун И. Куприянова «ВIаьшеран воI» яхача спектаклера инженер Толстопятов. Ю. Германа «Iа хьайна дIатIанийца гIулакх» яхача пьесера парте обкома секретарь Зологухин, Г. Бокарева «Пуск» яхача драмера завода директора Абатуров, кхыбараш. Цо ловзаяьӣ цу театра сцена тIа увттаьча Боков Ахьмада «Тхо юхадоагIаргда, нийи», «Юрски горизонт» яхача пьесашкара тайп-тайпарча наьха ролаш.

Оглоблин Виктор Наркисовича лелаю РСФСР халкъа артист яха цIи. Дуккха да цунна тийнна тайп-тайпара совгIаташ. Общественни вахаре а хьинаре дакъа лаьцад цо. Из хиннав Нохч-ГIалгIаӣ АССР Лаккхехьарча Совета депутат, ВТО Нохч-ГIалгIаӣ отделене правлене председатель. Дукха я тайп-тайпара сурт - сибаташ цо кхолларах цунна тийнна сийлен грамоташ, дипломаш.

Укх деношка Оглоблина 70 шу даьннад. Из ха яьннаяле а тIахьаьнна ва из. ДIадахача шоатта дийнахьа дездир цун 70 шу дизар. Цу дийнахьа из ловзаш вар «Сайре» яхача А. Дударева пьесах оттаьча спектакле.

Г. АБАДЖАН.

Редактор О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

10 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара гимнастика. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Гушдар — теша хала дар».
9.05 — А. С. Пушкина «Пиковая дама» яхача повестах оттадаь «Три карты» яха фильм-балет. К. Молчанова музыка.
10.20, 16.00, 17.20 — «Кердадараш».
16.15 — А. С. Пушкина суртех оттадаь «Я к вам лечу воспоминаньем» яха мультфильм.
16.50 — «Юха йиста хила горнисташ!».
17.30 — ДIалокх РСФСР заслуженни артисткас Москвитина Элмилияс. (арфа).
17.55 — ССР Союза Доккхача театре Пушкин Александр Сергеевича хетаяь дагалоацама сайре.
21.00 — «Ха».
21.40 — ССР Союза Доккхача театрера сайре дIахо яьхар.
22.20 — «Тахан дунен тIа».
22.35 — «Гуйра» А. С. Пушкина суртех оттадаь мультипликационни фильм.
23.15 — ССР Союза Паччахьалкхен академически симфонически оркестра выступлени. Дирижер — СССР халкъа артист Е. Светланов.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Лаьттанца дов ма даха». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.35 — Истори. 10-гIа класс. Капитализма юкъара кризисе кIоаргъяллар.
9.05, 13.15 — Французски мотт. Iомабу 1-гIа шу. 7-гIа передача.
10.05 — «Мала хургва?». Iилма-довзийтара фильм.
10.35, 11.40 — Ботаника. 5-гIа класс. Баьцадaараш вегатационни хьисапе дебадар.
10.55 — «АСУ аэропорта технологически процессашца» Iилма - довзийтара фильм.
11.05 — «Эрсий къамаьл».
12.00 — Литературни произведеней экранизаци. А. С. Пушкина повестех оттадаь «Выстрел» яха художественни фильм.
13.45 — «Кердадараш».
13.50 — Физика. 10-гIа класс. Сердала волнови квантови свойстваш.
17.35 — «Медный всадник». Телефильм.
18.05 — «Кортамукъален илланчалархочун Кавказа лор». (нохчий меттала).
18.15 — Киножурнал.
18.25 — Дунен хаамъашта юкъера обозрени (гIалгIаӣ меттала).
18.40 — Бакъдолчун урокаш. Карабулански химически реагентий завод.
19.00 — «Нохч-ГIалгIайчен Ди».
19.20 — Сийлахьча Октябра 70 шу дизарга. «ДIайодаш я шоллагIа Ерригсоюзни...».
20.00 — «Бийса дакъала хийла шун, бераш!».
20.15 — «...Ялхайтта шу даьннараштен боккхагIчарнеи».
21.00 — «Ха».
21.40 — «ХIара иттлагIа». Художественни фильм.
22.50 — «Кердадараш».

11 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Прокатчика лаьрхIа велосипед» яхача телевизионни документальни фильма премьера: Свердловски областера Верх-Исетски металлургически завода балхах. (Свердловск).
8.35 — «Юха йист хила горнист!».
9.05 — Л. Фейхтвангера романагIа даьккха «Лаутензак вежарий» яхача телевизионни художественни фильма 1-гIа сери. (ГДР).
10.25 — «Кердадараш».
16.00, 17.25 — «Кердадараш».
16.15 — ЭргалонaшI: опыти проблемаши. Телевизионни документальни фильмаш: «Кахата цIена лист», «Рабочий принцип».
16.55 — г. Калинина профсоюзий культура Дворецa «Тверь» яхача илле а халхара а ансамбла выступлени.
17.25 — «Кердадараш».
17.30 — «Дошо наIараш», ЧССР-ра передача.
18.20 — «Лоамаша илли оал» яхача фильма-концерта премьера (г. Киев).
18.40 — «Тахан дунен тIа».
18.50 — Юртбоахама знаней университет. Доал дара кердача хьалашна продукци чакхйоахача предприятешка производствои къахьегами вIаштIехьбаккхара прогрессивни формаш. Передаче дакъа лоац СССР Госагропрома председатела заместитела Н. Ф. Кулинича.
19.35 — «Экрана мастераш «Любовь Орлова». Художественни публицистически фильм.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Лаутензак вежарий». Телевизионни художественни фильм. 1-гIа сери (ГДР).
23.00 — «Тахан дунен тIа».
23.15 — «Дунен кагирхой».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Спорт — тха доттагI». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.35 — Обществоведени. 10-гIа класс КПСС XXVII съезд хIанзарча этапера КПСС экономически политиках.
9.05, 14.15 — Немецки мотт Iомабу 1-гIа шу. 35-гIа передача.
10.05 — «Взлет» яха Iилма-довзийтара фильм.
10.35, 11.40 — А. П. Гайдар «Школа». 6-гIа класс.
11.05 — СССР монументальни искусство.
12.10 — «Страховой агент» телевизионни художественни фильм.
13.15 — Хьехархочун — экран. Дезала вахарера этикеи психологи. 9-гIа класс. Сенна эш ваӣ воаӣла.
13.45 — Общи биологи. 10-гIа класс. Генетически инженери.
14.45 — «Кердадараш».
14.50 — Хьа ленински библиотека. Ваӣ деной керттера декхар.
17.10 — Спортивни вахар.
17.40 — ВЛКСМ ХХ съезда накъадолхаш ВЛКСМ Нохч-ГIалгIаӣ обкома секретара А. Амирханова выступлени.
17.50 — Комсомола ветеранаца Грозненски мехкадьтта института доцентаца В. И. Фильнинаца кагирхой вIашагIкхетар.
18.20 — Комсомол — са кхел.
19.00 — «Нохч-ГIалгIайчен Ди».
19.20 — Нохч-ГIалгIаӣ ХХ областной отчетно - хоржамий комсомольски конференце доакъашхошта лаьрхIа концерт.
20.00 — «Бийса дакъала хийла шун бераш!».
20.15 — «Тха цIа». Телевизионни журнал.
21.00 — «Ха».
21.40 — «ШерагIа го». Эстрадни представлени (1986 ш. 30 декабре хиннар юхахьокх).
23.55 — «Кердадараш».

12 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Действующие лица и исполнители» яхача документальни фильма премьера.
8.25 — «Лаутензак вежарий» Телевизионни художественни фильм. 1-гIен, 2-гIен сереш (ГДР).
11.15 — «Кердадараш».
16.00, 17.30 — «Кердадараш».
16.15 — «Цирк массанена деза». Свердловскера передача.
16.45 — «...Ялхайтта даьннараштен боккхагIчарнеи».
17.35 — «Сабарде. Запись еш латт» г. Тбилисера «Чиоре» «Алиони» яхача берий ансамблей концерт.
17.50 — «Со, город, папа». Корта бохабу маларах доалача зенах дола телевизионни документальни фильм.
18.05 — «Моттиге къостаду». «Хана хьалхашкара бехктокхам» КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъяра хьакъехьара Пензенски областа партийни советскии организацей балха опытах». Передаче дакъа лоац КПСС ЦК члена, парте Пензенски обкома хьалхарча секретара Ф. М. Куликова.
18.50 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Хоккей. Дунен халкъашта юкъера матч. Сборни НХЛ — сборни СССР. Канадера передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Лаутензак вежарий» яха телевизионни художественни фильм. 2-гIа сери (ГДР).
23.10 — «Тахан дунен тIа».
23.25 — «Обиды не страшась, не требуя венца...» яхача фильма-концерта премьера. (А. С. Пушкин — критик, публицист, поэт).

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «...И всего одна жизнь» Iилма - довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Л. Н. Толстой. «После бала». 7-гIа класс.
9.05—12.00 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу. 4-гIа передача.
10.05 — СПТУ дешархошта. Истори. Москвера декабрьски вооруженни восстани.
10.35, 11.35 — Зоологи. 7-гIа класс. Оалхазараш леладар.
11.00 — Шахматни школа. Хьехархочун экран.
12.30 — Гонахьара дуне довзар. I-гIа класс. Маьхк — массане корта.
12.50 — «Кердадараш».
12.55 — Лыжни спорт. Дунен чемпионат. 30 км. МаIанах. ФРГ-ра трансляци.
16.30 — «Советски Союза гIолла». Кинопанорама.
17.00 — Хьувкъам — 87 «Гидика хиларо дерригa къоастаду».
17.30 — Депутатски гIулакхаш (нохчий меттала).
17.50 — Техника — кийчои мугIаре (гIалгIаӣ меттала).
18.05 — «Госприемка — хьалхара гIа».
18.25 — «Ваӣ ди».
19.00 — «Нохч-ГIалгIайчен ди».
19.20 — Мультфильм.
19.30 — Закон. Бокъо. Мораль.
20.00 — «Альтернатива». ТелетIийй — «Гамбург — Вашингтон».
21.00 — «Ха».
21.40 — М. И. Глинка. «Романсы». Фильм-концерт.
22.50 — «Кердадараш».

13 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара гимнастика. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Лаутензак вежарий» яха телевизионни художественни фильм. 2-гIен, 3-гIен сереш (ГДР).
11.15 — «Дунен кагирхой».
11.50 — «Кердадараш».
16.00—17.45 — «Кердадараш».
16.10 — «Эрсий къамаьл».
16.40 — С. Михалкова турпалаш экрана тIа. «ЖIали паровозаца хувц».
17.50 — Агропром: таханен кхоанен. Колхозни рынкашка торговле колхозаша дакъа лацар (масала Ростовски областера г. Сальск).
18.20 — Эрсий музей. Репин Илья.
18.50 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Проблемаш — лехамаш — решенеш. Советски профсоюзий XVIII съезда накъаболхаш. Передача дIахьу политически обозревателa А. Л. Вознесенске.
20.30 — Художественни коллективий выступлени — Комсомола Ленински преме лауреаташ.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Лаутензак вежарий» яха телевизионни художественни фильм. 3-гIа сери (ГДР).
23.20 — «Тахан дунен тIа».
23.35 — Иллеца Болгаре гIолла». Эстрадни программа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Мурманскаца вIашагIкхетар». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.35 — Истори. 4-гIа класс. Хьалхарча пятилетка гIишлош.
9.05 — Английски мотт. Iомабу 1-гIа шу. 17-гIа передача.
10.05 — СПТУ дешархошта. Физика. Ахпроводникех пайда ийбар.
10.35—11.40 — Истори. 7-гIа класс. XVII бIаьшерера эрсий культура.
11.05 — «Тха беш».
12.10 — Революце художникаш.
12.50 — «Кердадараш».
12.55 — Лыжни спорт. Дунен чемпионат. 10 км. Кхалнах. ФРГ-ра трансляци.
17.00 — «Россе балха ди». Документальни фильм.
17.55 — «Литературни пIаьраска».
18.25 — ДикагIчар опыт — массаненал (нохчий меттала).
18.45 — Мультфильм.
18.55 — «Нохч-ГIалгIайчен Ди».
19.15 — «Заманхо» (гIалгIаӣ меттала).
19.45 — Шун кхьхетах оттадаь концерт (гIалгIаӣ меттала).
20.15 — Бокс. СССР чемпионат. Ахфинал. Каунасера передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Играй гармонь». Концерт.
23.10 — «Дзюдо». СССР чемпионат. Ленинградера передача.
23.50 — «Кердадараш».

14 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Александрийски парк». Ленинграда пригородах г. Пушкинах дола телевизионни документальни фильм.
8.15 — «Сенах а хIана а». Бераштa лаьрхIа передача.
8.45 — «Лаутензак вежарий» яха телевизионни художественни фильм, 3-гIа сери (ГДР).
10.25 — «Дунен халкъий творчество».
11.00 — «Котбаьннараш» Москве юкхе хиннача тIема 45 шу дизарга.
12.10 — Массанена а хIаранена а. «Приморье салаIа». Приморски краера курорташи салоIа цIеноши дегIанхувлара проблемаш.
12.40 — Октябра юбилейга. «Историе цIаккха довргдоаца мугIараш». «Вахаре енна путевка» яха художественни фильм. «Межрабпромфильм» (1931 ш.).
14.30 — 18.50, 23.40 — «Кердадараш».
14.50 — «ВIашиӣ леладу доттагIал». Телевизионни журнал.
15.20 — Хоккей. Дунен халкъашта юкъера матч. Сборни НХЛ — сборни СССР. Канадера передача.
17.20 — «Хьайбай дунен тIа».
18.20 — Мультфильмаш: «ТIеххьара волшебникаш», «Керда Алладин», «Коромыслай кIур».
18.55 — Телехьажархой хаттараштa жоп тел академика В. Г. Афанасьева.
19.25 — ЦТ экрана тIа хьалхара «Поезд сецаб» яха художественни фильм.
21.00 — «Ха».
21.40 — Шоаттден сайрийна «КВН-87». Ахфинале бовлара къовсамбалар. Дакъа лоац В. В. Куйбышева цIерагIча МИСИ, Севастопольски приборостроительни института, Д. И. Менделеева цIерагIча МХТИ командаш.
23.45 — Конькобежни спорт. Дунен чемпионат. МаIанах. Голландера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.20 — Шиӣ говзал гойт г. Винницера «Кобзари» яхача фольклорни ансамбла.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Iуйранара почта» яха музыкальни передача.
9.30 — «Тха беш».
10.00 — «Дунен художественни культура». «Са хьамсара Саша». Одоевский Александра хетаж.
10.55 — «Мимино» яха субтитрашцара художественни фильм.
12.30 — Воронежски искусства паччахьалкхен института халкъа инструментий оркестра концерт.
12.55 — Лыжни спорт. Дунен чемпионат. Двоеборье. 15 км. ФРГ-ра трансляци.
14.45 — «Кинопанорама».
16.35 — «Нохч-ГIалгIайчен кIира».
16.45 — Дезалера концерт.
17.15 — Киножурнал.
17.25 — «Керда шу хьахулаш дувц...» Воронежски телевидене студе программа.
18.40 — Спортивни программа: конькобежни спорт. Дунен чемпионат. МаIанах. Голландера передача. Бокс. СССР чемпионат. Каунасера передача. Мотокросс. СССР кубок. Ковровера передача. Перерыв йолча хана (20.00 «Бийса дакъала хийла шун, бераш!»).
21.00 — «Ха».
21.40 — «Вылет задерживается» яха телевизионни художественни фильм.
22.55 — «Кердадараш».

15 ФЕВРАЛЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — ДIалокх «Серенада» яхача квинтета.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.15 — «Спортлото» тираж.
9.30 — «Будильник».
10.00 — «Аз гIулакх ду Советски Союза!»
11.00 — «Iуйранара почта» яха музыкальни передача.
11.30 — «Киноафиша».
12.00 — «Ералаш» яха берий юмористически киножурнал.
12.15 — «УнахцIена хила безам бале».
12.30 — «Музыкальни киоск».
13.00 — «Юртара сахьат».
14.00 — «УнахцIено».
14.45 — Шолом Алейхем. «Тевье — молочник» яха телевизионни спектакль.
17.45 — «Нехочуха» яхача мультфильма премьера.
18.00 — Дунен хаамъашта юкъера панорама.
18.45 — П. И. Чайковске цIерагIча Паччахьалкхен концертни зале СССР халкъа артиста И. Моисеева кулгалдеча СССР халкъа халхарий Паччахьалкхен ансамбла 50 шу дизара хетаяь сайре.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Пушкина хетаду». Литературни альманах.
23.00 — «Кердадараш».
23.05 — Конькобежни спорт. Дунен чемпионат. МаIанах. Голландера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка е дIаотта!»
8.20 — «Деррига а ха безам ба». Киножурнал.
8.30 — «В стране ловушек». Мультипликационни фильм.
9.30 — Камерни музыка концерт. Ленинградера передача.
9.50 — Эстонски телевидене программа.
11.00 — «Эрсий къамаьл».
11.30 — «Дунен музыкальни культура ганзера». С. В. Рахманинов. Хьалхара симфони.
12.20 — «Дунен кагирхой».
12.55 — Лыжни спорт. Дунен чемпионат. 15 км. МаIанах. ФРГ-ра трансляци.
14.45 — «Камера дуненга хьаж».
15.50 — Рязански Паччахьалкхен эрсий халкъа хора концерт.
16.30 — «Гушдар — теша хала дар».
17.30 — Спортивни программа: конькобежни спорт. Дунен чемпионат. МаIнах. Голландера передача. Лыжни спорт. Дунен чемпионат. Трамплина тIара чухкувсабалар. ФРГ-ра передача. Бокс. СССР чемпионат. Финал. Каунасера передача. Художественни гимнастиках СССР чемпионат. «Динамо» спорта Дворецера передача. Дзюдо. СССР чемпионат. Ленинградера передача. Перерыв йолча хана (20.00) «Бийса дакъала хийла шун, бераш!»
21.00 — «Ха».
21.40 — «Бийсанара вариант». Художественни фильм.

Тахан республике гIоллен Грознен морхаш а йолаш, лоа а делхаш, наькъашка ша биллa а йолаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 0—5, Грозне 0—2 градус шелал йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка лаьгIо лоа а делхаш, цхьайолча моттигашка дохк а доалаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана —6, —11, дийнахьа —3, +2 градус йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителан — 2-85-07; бехктохама секретара — 2-84-68; отделаш: партийни вахара — 2-80-12, 2-54-04; промышленности транспортен — 2-75-81, 2-65-01; юрта бохахана — 2-47-84, 2-90-60; культура — 2-84-75, 2-75-78; письмаш — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-80-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-60, 2-47-84; культуры — 2-84-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттен деношка

СФ02076. «Грозненски рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 387.